אישים באגרות הראי"ה

האדר"ת – הרב אליהו דוד רבינוביץ-תאומים

חותנו של הרב קוק, רב פוניבז' ומיר, ובסוף ימיו רבה של ירושלים לצד הרב שמואל סלנט · תר"ג–תרס"ה (1843–1905)

20 אגרות

דברי הרב קוק ודברי הרב שלמה אבינר, ונוסח האגרות המלא

igrot.shlomo-aviner.net

בקצרה

הרב אליהו דוד רבינוביץ-תאומים, הידוע בראשי התיבות האדר"ת, נולד בחג השבועות, ו' בסיוון תר"ג (1843), בעיר פיקלין שבליטא, יחד עם אחיו התאום, הרב צבי יהודה. בגיל עשרים ותשע נתמנה לרב העיר פוניבז', ושימש בה שמונה עשרה שנה, בדוחק גדול. בל"ג בעומר תרנ"ג (1893) נעתר לבני העיר מיר וקיבל עליו את רבנותה, ובני פוניבז' ניסו לעכב אותו (כרך א', אגרת ד).

בשנת תרמ"ו (1886) נשא הרב קוק את בתו, אלטה בת שבע. היא נפטרה כעבור שלוש שנים, והאדר"ת הציע לו להשתדך עם אחייניתו, ריזא רבקה, בת אחיו התאום, והרב קוק נשא אותה. בן האדר"ת למד בבית הרב קוק (כרך א', אגרת י), ובנו אחר, הרב אברהם משה רבינוביץ, היה לימים מזכירו של הרב קוק.

בשנת תרס"א (1901) נקרא האדר"ת לירושלים, להיות עוזרו של הרב שמואל סלנט, שהיה כבר זקן מאוד, ולמלא את מקומו אחריו. הוא יזם בירושלים את העירוב בין העיר העתיקה לשכונות החדשות, ומימן אותו בסתר מכיסו. אבל נפטר לפני הרב סלנט, בג' באדר א' תרס"ה (1905). הוא חיבר יותר ממאה ועשרים ספרים, ובהם החיבור על הנהגותיו "נפש דוד". הרב קוק חיבר לזכרו את הספר "אדר היקר".

הרב קוק על האדר"ת

באגרות משתקף קשר של כבוד ושל אהבה בין הרב קוק לחותנו. כבר בשנת תרנ"ד מספר הרב קוק לאביו שהאדר"ת, בדרשת הפרידה שלו מבני פוניבז', הציע לפניהם "שיקבלו אותי הצעיר ושפל-ערך לשבת על כסא כבודו" (כרך א', אגרת ד). בתוכנית להדפיס את הש"ס בכרך קטן הוא כותב שחותנו "ינצח על עבוה"ק המלאכה הנכבדת הזאת" (כרך א', אגרת ג). כשהיה רב בזיימל שאל אותו שאלה הלכתית על ארון קודש שנעשו בו צורות אריות, ופתח את מכתבו: "מו"ח אדוני עט"ר גאון ישראל ותפארתו" (כרך א', אגרת י).

האדר"ת היה זה שהביא את הרב קוק לארץ ישראל. כשבני יפו ביקשו לקבל את הרב קוק לרבם, כתב לו האדר"ת: "והנה מאוד ערגה נפשי לזה באין ערוך", ושיתף אותו בתקוותו לעבוד יחד: "הדפוס הוא חפשי ב"ה, ואת אשר נסכים לרצון ד' להגדיל תורה ולעשות חיל לטובת כלל ישראל תצא מפה תורה לכל ישראל" (כרך א', אגרת נוספות א). הוא שאל את הרב שמואל סלנט, וזה השיב לו "בשמחה מי יתן והי'" (כרך א', אגרת נוספות ב). לקראת כניסתו לרבנות בירך אותו "שתהי' רגל המבורכת" (כרך א', אגרת נוספות ג), ובדרך אבהית הזכיר לו "בל ישכח ליקח אתו גם בגד פשוט" (כרך א', אגרת נוספות ד). שני גדולי ירושלים חתמו יחד על מכתב המינוי אל פקידות יק"א, ובו כתבו על הרב קוק "שאנו וכל בית ישראל סומכים עליו ומחזיקים ידיו בכל תקף ועוז" (כרך א', אגרת נוספות ז).

אחרי שהרב קוק התחיל לפעול במושבות כתב לו האדר"ת שהוא עצמו לא זכה לכך בגלל מחלתו, "אמנם נתגלגל זכות ע"י כ"ג נ"י להורותם דרך ד' לשמור מצותיו וחוקותיו התלויות בארץ" (כרך א', אגרת נוספות ה). הוא סיפר על ביקורו בראשון לציון: "אין לתאר כמה נזולו דמעי גיל מעיני מרוב עליצות נפשי", ושיבח את חתנו שכוחו בכל "יותר באין ערוך ממני". עם זאת עודד אותו לעשות שלום בין המפלגות, אבל הזהיר אותו לעשות זאת במתינות, "וביחוד שיש גונבי הדעת רבים" (כרך א', אגרת נוספות ו). עוד לפני עלייתו של הרב קוק שאל אותו האדר"ת שאלות בהלכה, וביקש ממנו לחבר קיצור דיני תרומות ומעשרות ביידיש, כדי להדפיס אותו על חשבונו ולהפיץ בכל המושבות (כרך א', אגרת נוספות י).

בעניין השמיטה כתב האדר"ת לרב קוק בשנת תרס"ב שבני המושבות לוחצים להקל על פי היתר המכירה (ראו בפרשת שמיטת תר"ע והיתר המכירה), כי בלעדיו "כל הישוב יתבטל לגמרי". דעתו שלו כבר הייתה "שונה הרבה מבשני תרנ"ו", אבל בגלל התנגדות המחמירים החליט שלא לומר בזה דבר בפומבי, וביקש מהרב קוק לעיין בהלכה (כרך א', אגרת נוספות ט). אחרי פטירתו הזכיר הרב קוק כמה פעמים שלא הוא המתיר הראשון: "וכמ"ח הגאון האדר"ת ז"ל ג"כ הסכים ע"ז בשמיטה העברה" (כרך א', אגרת רצא), ובשמיטות הקודמות, בימי האדר"ת והרב סלנט, "לא נתחדשה בזה שום חומרא" (כרך א', אגרת שה).

הרב קוק המשיך את מפעלו של חותנו בפיקוח על תרומות ומעשרות בשוק ירושלים, "אשר הוחל בזמנו כראוי ע"י כבוד מר חמי גאון ישראל הצדיק האדר"ת ז"ל" (כרך א', אגרת רפב). הוא מנה אותו בין "שלשת הרועים" שעמדו לימינו, וכתב: "הגאונים הצדיקים הללו ז"ל המה תמיד עודדוני ועמדו לימיני" (כרך ב', אגרת תעד). הוא הקפיד על כבודו גם אחרי מותו: כשהרב אברהם משה לונץ הזכיר את הערותיו של הרב קוק בהקדמה לספר "פאת השלחן" ולא הזכיר את האדר"ת, כתב לו: "ואיך יתכן הדבר להזכיר את הערותי ולהזניח את זכרו של האדם הגדול זצ"ל" (כרך ב', אגרת תלג). וכשנשאל על ייחוסו לספר על רבני הדור, הסתפק במילים "חותני הגז"ל הלא ידוע הוא" (כרך ב', אגרת שצד).

אחרי פטירת האדר"ת כתב עליו הרב קוק ספר שלם, "אדר היקר". שם הספר הוא ראשי התיבות של שמו, אליהו דוד רבינוביץ, והוא לקוח מן הפסוק "אדר היקר אשר יקרתי מעליהם" (זכריה יא יג). בספר משרטט הרב קוק קווים לדמותו של חותנו, ומשלב בו קטעים אוטוביוגרפיים מכתבי האדר"ת, ורובו מוקדש לרעיונות של הרב קוק עצמו. הספר נדפס לראשונה ביפו בשנת תרס"ו (1906) בידי אחיו של הרב קוק, ר' שמואל. בשנת תשכ"ז (1967) הדפיס אותו מחדש בנו הרצי"ה, וצירף אליו עשרים אגרות של האדר"ת ואת הספר "עקבי הצאן".

הרב שלמה אבינר על האדר"ת

בספרו "אדר היקר" מאריך הרב קוק "בתיאור תכונותיו וסגולותיו המופלאות של חותנו". "הגאון האדר"ת השפיע על קרובים כעל רחוקים. הוא לא השפיע עליהם בדיבורים ודרשות, שכן הוא לא ידע

לדבר עם החילונים בשפתם", אלא "הוא השפיע עליהם בדרך ההקרנה, בעצם אישיותו, בענוותנותו וביושרו". הרב אבינר מביא את הסיפור על רבנות מיר: אחרי שקיבל את כתב הרבנות של מיר, שיפרו בני פוניבז' את תנאיו, אבל "יצא כוח הצדק ממחבואו, ההוא יאמר דבר ויחזור בו?" (כרך א', אגרת ד). "מעשה מופת של צדיקים, יש בו כוח מחנך ומשפיע לטובה יותר מהמון דרשות ומאמרים חוצבי להבות אש". (מקור: האדר"ת - מחנך אמת (אבינרפדיה))

היתר המכירה "הוא הלכה ברורה וחלקה, שפסקו עליה גאוני עולם", והרב אבינר מונה ביניהם את האדר"ת. לכן אין זה היתר של הרב קוק לבדו: "בשמיטות תרמ"ט, תרנ"ו, תרס"ג הוא כבר הונהג, ובשנת תר"ע, מרן הרב קוק חיזק אותו ובירר אותו עד תום" (כרך א', אגרת רצא). (מקור: היתר מכירה מול יבול נוכרי (אבינרפדיה))

על הרצל כתב הרב קוק לחותנו: "בדברי לא ספרתי כלל בשבחו של ד"ר הרצל מצד עצמו, רק אמרתי, כי מחשבה כזאת של הטבת מצבה של ישראל בארץ ישראל, כדאי", והוסיף: "ומה אעשה שלדברים נכונים כמו אלה, נמצאים אחדים שחושבים שהם סניגורין חלילה לדברי רשעים" (גנזי הראיה ג). אגרת זו אינה כלולה באגרות הראי"ה. (מקור: ד"ר בנימין זאב הרצל ז"ל (אבינרפדיה))

במצוות תפילין כתב האדר"ת בחיבורו "נפש דוד": "הרבה עמלתי לתקן במצות תפילין, שיהיה השל ראש מונח במקומו, דרשתי על זה הרבה, וגם כתבתי פתקאות להדביקם בבתי המדרשות ובתי הכנסיות", "וכן כתב מרן הרב ספר קטן בעניין זה שנקרא 'חבש פאר'". ועוד מסופר שהאדר"ת "שלח לו מתנה לפורים שלשה זוגות תפילין: של רש"י, של ר"ת וקטנים ללבוש תחת הכובע במשך היום". (מקור: תפילין של ראש ולא של מצח (אבינרפדיה); תפילין של ר"ת (אבינרפדיה))

הרצי"ה מסר בשם אביו, "שכאשר האדר"ת נפגש עם הגאון הנצי"ב בוואַרשא, הנצי"ב בירך עליו ברכה זו", ברכת "שחלק מחכמתו ליראיו". על ספר שאסף הוכחות למציאות ה' אמר האדר"ת: "מה לנו צורך בהוכחות? אנו מאמינים בד' מעל כל ההוכחות". וכשעלה לירושלים הצטער על השם "חורבה" שניתן לבית הכנסת, וכתב: "כבר אמרתי שצריך לשנות את השם של גנאי 'חורבה' ולקרות 'חצר ביה"כ', ובדעתי איה"ש להדפיס פתקאות על זה ולהכריז, והגר"ש סלנט נ"י הסכים לזה". (מקור: שחלק מחכמתו ליראיו (אבינרפדיה); רבנו הרב צבי יהודה על כניסה להר הבית (אבינרפדיה); שו"ת סמס - דף קכ' (אבינרפדיה))

במלאת ארבעים שנה לפטירת האדר"ת כתב הרצי"ה, נכדו מצד אמו, שהאדר"ת הוא דוגמה לאישיות שלמה של תלמיד חכם. אצל רוב האנשים הכוחות השונים - התורה והמידות, ההלכה והאגדה, השכל והרגש - מושכים לכיוונים שונים. גם במקום שלומדים תורה ומוסר יחד, הם חיים זה לצד זה כשני שכנים, בלי חיבור פנימי. אצל האדר"ת הגאונות והצדקות לא היו שני דברים: מתוך שהיה מלא תורה, התמלא במידות טובות, והן הוסיפו זו לזו. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"חריפותו של האדר"ת כלפי הרע" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: יחסו החריף של האדר"ת כלפי הרע לא נבע מביקורתיות, אלא מעוצמת האהבה - להי', לתורה ולישראל. (מקור: מתוך ספרי הרב)

האגרות

כרך א', אגרת א: לדוד־זקנו, ר' מרדכי גימפל יפה: ממכתב חותנו, רב פוניבז', נודע לו על עלייתו הקרובה לארץ ישראל.

"מכתב מכבוד מר חותני הגאון הגאבד"ק פאניוועז"

כרך א', אגרת ג: לר' חיים ברלין: תוכנית להדפיס את הש"ס בכרך קטן עם פירוש קצר, וחותנו רב פוניבז' ינצח על המלאכה.

"מר חמי הגאון שי' האבד"ק פאניוועז יצ"ו ינצח על עבוה"ק המלאכה הנכבדת הזאת"

כרך א', אגרת ד: לאביו: בני פוניבז' מעכבים את האדר"ת מלעבור למיר, ובדרשת הפרידה הציע לבני העיר לקבל את הרב קוק לרב במקומו.

"שיקבלו אותי הצעיר ושפל-ערך לשבת על כסא כבודו"

כרך א', אגרת י: לאדר"ת: שאלה על צורות אריות בולטות בארון קודש חדש בזיימל, ושבח על שקידת בנו של האדר"ת שלומד בביתו.

"מו"ח אדוני עט"ר גאון ישראל ותפארתו"

כרך א', אגרת רמח: לרב שלום אייזנבד: בסוף האגרת הרב קוק מעיד שמכתב של חותנו, שערערו עליו, נכתב בכתב ידו.

"וחלילה לחשוד ת"ח בזיופא"

כרך א', אגרת רפב: למנהלי העדה בירושלים: המשך הפיקוח על תרומות ומעשרות בשוק ירושלים, שהתחיל האדר"ת.

"אשר הוחל בזמנו כראוי ע"י כבוד מר חמי גאון ישראל הצדיק האדר"ת ז"ל"

כרך א', אגרת רצא: לרב אלכסנדר פריינד: הרב קוק אינו המתיר הראשון בשמיטה, וגם חותנו הסכים להיתר.

"וכמ"ח הגאון האדר"ת ז"ל ג"כ הסכים ע"ז בשמיטה העברה"

כרך א', אגרת שה: לרידב"ז {{parshiyot/ridbaz-shmita}}: אין לחדש חומרות בפירות המושבות, שלא נתחדשו בימי הגאונים הקודמים.

"בחיי הגאונים הריל"ד והרש"ס ומ"ח האדר"ת זצ"ל לא נתחדשה בזה שום חומרא"

כרך א', אגרת נוספות א: מאת האדר"ת: בני יפו רוצים את הרב קוק לרבם, והאדר"ת משתוקק שיבוא ושיעבדו יחד. (אגרות נוספות)

"והנה מאוד ערגה נפשי לזה באין ערוך"

כרך א', אגרת נוספות ב: מאת האדר"ת: הרב שמואל סלנט שמח על בואו האפשרי, ורב יפו יוכל לפעול הרבה במושבות. (אגרות נוספות)

"והשיב בשמחה מי יתן והי'"

כרך א', אגרת נוספות ג: מאת האדר"ת: ברכה לכניסתו לרבנות יפו. (אגרות נוספות)

"יברכהו ד' שתהי' רגל המבורכת"

כרך א', אגרת נוספות ד: מאת האדר"ת: עצות לדרך לארץ ישראל. (אגרות נוספות)

"בל ישכח ליקח אתו גם בגד פשוט"

כרך א', אגרת נוספות ה: מאת האדר"ת: שמחה שהזכות להדריך את המושבות במצוות התלויות בארץ עברה לרב קוק. (אגרות נוספות)

"אמנם נתגלגל זכות ע"י כ"ג נ"י להורותם דרך ד'"

כרך א', אגרת נוספות ו: מאת האדר"ת: התרגשותו בביקור בראשון לציון, ואזהרה מגונבי הדעת. (אגרות נוספות)

"אין לתאר כמה נזולו דמעי גיל מעיני"

כרך א', אגרת נוספות ז: מאת הרב שמואל סלנט והאדר"ת אל פקידות יק"א: הודעה על מינוי הרב קוק לרב יפו והמושבות. (אגרות נוספות)

"שאנו וכל בית ישראל סומכים עליו ומחזיקים ידיו בכל תקף ועוז"

כרך א', אגרת נוספות ט: מאת האדר"ת: מחלתו, ולחץ המושבות להקל בשמיטה. דעתו השתנתה מאז תרנ"ו, אבל לא יאמר דבר בפומבי. (אגרות נוספות)

"ודעתי עתה שונה הרבה מבשנ' תרנ"ו"

כרך א', אגרת נוספות י: מאת האדר"ת: בעניין אספת רבנים על השמיטה, קידוש על יין מבושל, קיצור הלכות תרומות ומעשרות ביידיש וראשית הגז. (אגרות נוספות)

"וכמעט אין עצה רק להיות שוא"ת"

כרך ב', אגרת שצד: לרב שמואל נח גוטליב: פרטי ייחוסו של הרב קוק.

"חותני הגז"ל הלא ידוע הוא"

כרך ב', אגרת תלג: לרב אברהם משה לונץ: הוא מתפלא שלא הוזכר האדר"ת בהקדמה לספר "פאת השלחן".

"ואיך יתכן הדבר להזכיר את הערותי ולהזניח את זכרו של האדם הגדול זצ"ל"

כרך ב', אגרת תעד: לרבני ירושלים: שלושת הרועים שתמכו בפיקוח על שוק ירושלים, ובקשה להמשיך.

"הגאונים הצדיקים הללו ז"ל המה תמיד עודדוני ועמדו לימיני"

ראו גם

ספרו של הרב קוק על חותנו, "אדר היקר". ("אדר היקר", המכלול)

תולדות האדר"ת. ("רבי אליהו דוד רבינוביץ' תאומים", המכלול)

האגרות של האדר"ת אל הרב קוק מובאות בסוף כרך א, ב"אגרות נוספות". כל האגרות בנושא "מצוות התלויות בארץ" במפתח. (לנושא)

נוסח האגרות – עם ביאור

20 האגרות שבהן נזכר האדר"ת, לפי סדר הכרכים, כל אחת עם התמצית שלה. הביאור משולב בתוך נוסח האגרות: בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת. הוא אינו חלק מלשון האגרת

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת א

תמצית האגרת

תאריך ומקום: יום ב', פרשת ראה, תרמ"ח - זיימל

נמען: דוד־זקנו, הגאון ר' מרדכי גימפל יפה, אב בית דין רוזינאי

הרב קוק כותב לדוד־זקנו לרגל עלייתו הקרובה לארץ ישראל. הרב קוק משמח בכך שארץ הקודש זוכה לגדול כזה, אף שחוץ לארץ מתייתמת ממנו. הרב קוק מצטער שאינו יכול לבוא להיפרד ממנו, בגלל צורכי הציבור בעירו והשלמת החוברת הראשונה של כתב העת "עיטור סופרים". הרב קוק מבקש שיתפלל עליו במקומות הקדושים, ומציע לו לפרסם את חידושיו ב"עיטור סופרים".

עיקרי הדברים

- שמחה על עליית גדול הדור לארץ ישראל: "למי כל חמדת ישראל אם לא לארץ קודש".
- מחויבות הרב קוק כרב העיר מונעת ממנו לנסוע.
- כתב העת התורני "עיטור סופרים" שהרב קוק עורך.

נוסח האגרת עם ביאור

בע"ה[1], יום ב' "את הברכה במקום אשר יבחר ד'" תרח"ם[2], זיימל. [זיימל שבליטא, שבה כיהן הרב קוק ברבנותו הראשונה]

נוכח ד' דרכו, ויציץ עליו מחרכו, [על פי שיר השירים ב, ט] להביאו בשמחה אל המנוחה, עיר קודש ציון הברוכה, הוד כבוד אדוננו הדר תפארתנו, דו"ז[3] הגאון [דודו זקנו (אחי סבו), הגאון] האמתי שר התורה צדיק כביר כקש"ת[4] מוהר"ר[5] מרדכי גימפל [הרב מרדכי גימפל יפה, רבה של רוז'ינוי, מחלוצי העלייה הדתית, שעלה לארץ באותה שנה (תרמ"ח) ונפטר ביהוד] שליט"א[6], הגאבד"ק[7] רוזינאי.

שלו'[8] רב לכבוד הדרת גאון קדושת האדון שליט"א, שלו' לכל אשר לו, יאושר בארץ החיים, ובקרוב יחזה בנחמת ציון וירושלים, וישא רנה ותפלה בשער השמים, בעד השארית הנמצאה בגלות החל בכליון עינים, ובתוכם יזכר בחסד ורחמים דל תבונה וקצר ידים, עבד נקלה שואף ומשתוקק ליום בא מבשר עלי רמתים, [על פי ישעיהו נב, ז] לאמר גאל ד' את עמו נחם ציון וירושלים.

יום ו' עש"ק[9] העבר הגיעני מכתב מכבוד מר חותני הגאון הגאבד"ק פאניווזע [חותנו, האדר"ת, הרב אליהו דוד רבינוביץ תאומים, אז רבה של פוניבז'] שליט"א, שהיה אז בווארשה, ובתוכו ראיתי אור נוגה, אשר פתאום הבריק נגד עיני, תבנית כתב יד קודש כתוב הדר מאת הוד גאון חתנו הגאון אבד"ק[10] קאפולא [רב קהילת קופיל] שליט"א, אשר מאז טרם באתי באנשים הכרתיו מעט הייתי צמא לדעת ולשמוע ממנו דבר, וכה נעצרתי מסיבות שונות להפיק חפץ לבבי, וגם אדרעסתו לא ידעתי אל נכון, עד אשר מאת ד' היתה נסבה כי הוד גאון חתנו שיחי'[11] הקדימני הוא, ואכלם בסתר לבבי כי לא כך יאתה, [והתביישתי בלבי, כי לא כך ראוי (שהגדול יקדים לכתוב לקטן)] - ובמכתבו יבשרני שמחה וגיל, מעורבת באי-רצון מעט, כי ביום ר"ח אלול הבעל"ט[12], בחסד ד' יתברך נכון הדר"ג[13] מר דודי-זקני האדון שליט"א לישא פעמיו קודש אל הארץ אשר ד' אלקינו דורש אותה. [דברים יא, יב] פחד ורחב לבבי לשמועה טובה, כי ארץ קדשנו תגיל בראותה בן נאמן,

אשר בו תתפאר, ובהדר גאונו וקדושת צדקתו תשא ראש לכבוד ותפארת, שב אליה מארץ מרחק לרצות אבניה ולחונן עפרה. ["כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו" (תהלים קב, טו)] ושמחתי האמתית גרשה מפני רעיוני שוא, אשר התגנבו בחובי להתעצב, כי הלא ארצנו חסרא גברא רבא, [תחסר אדם גדול (ארמית)] בהעתיקו משכן כבודו בארץ חמדה, וממנה פנה זיו הוד והדר, אבל נחמתי אחרי שובי, לדבר עם לבי, כי למי כל חמדת ישראל אם לא לארץ קודש, ורק זאת היא תפארתנו ותהלת כל עם ד', כי בארץ קדשנו שמה יתנוססו אדירי פארי דורנו מאירי עינינו באור ד'. ודי יאמץ חילו לנוב שמה בשיבה טובה, ואוירא דא"י[14] תוסיף עליו שנות חיים ותעצומות, להגביר חילים בתורתנו הק'[15] ועבוה"ק[16] לאורך ימים. - במכתבו יעירני כבוד הגאון חתנו שליט"א לדבר, אשר לולא דברי גדול בעם ד' הי'[17] ראוי שאמצא לזה בעצמי, ונפשי שוקקה מאד לחזות כעת, טרם יסע הדר"ג האדון שליט"א לארץ חמדה, את פניו בקודש. אמנם למורת חפץ נפשי הנני אסור באסורי ההכרח בעבודת עם ד' אלה בפ"ק[18] [בפה קהילת (זיימל)] שי'[19], הנתונה על שכמי, כי לא אוכל בשום אופן לנסוע כעת בסבת צרכי-צבור נכבדים, העומדים כעת על הפרק, ובלעדי חלילה יללו תמס. נוסף לזה עבודת העי"ס[20], [עבודת "עיטור סופרים", כתב העת התורני שהוציא הרב קוק בצעירותו] אשר בשבוע זה תגמר בע"ה, כפי הנראה, ותצא החוברת הראשונה מביה"ד[21], תכריחני שלא לזוז ממקומי לעמוד על המשמר, ואף כי למען העיטור-סופרים היתה נחוצה לי נסיעה לווילנא, לא אוכל מפאת עבודת העיר הי"ו[22] הקודמת באיכות החיוב עלינו. ע"כ[23] ברכות צדיק כביר אבקשה כעת, כאלו הי' חפצי עולה בידי לראות פניו, כאשר פללתי, והי'[24] נא זכות מרן הדר גאון זקני ז"ל[25], אבוה דמרן [אביו של רבנו (ארמית)] שליט"א, עומד בעדי לפקדני לטובה בארץ החיים, להזכירני בתפלה במקומות המקודשים, שיחנני ד' דעה בינה והשכל בתוה"ק[26] ויראתו, ויותר לא אבקש, וכולא בי'. [והכל כלול בו (ארמית)]

בחתימת דברי אעיר, אולי יהי'[27] להוד גאונו לפעול איזה פעולה לטובת ארצנו הק', בשכנו בה בע"ה, יוכל להוציא מחשבתו הקדושה לאור ע"י[28] העיטור-סופרים ביתר שאת בע"ה.

ואצא בברכה לראש הדר גאון האדון, ינחהו ד' על מי מנוחות, ויביאהו לשלו'[29] אל המנוחה ואל הנחלה, לראות ציון עה"ק[30] וארץ צבי, ובשוב ד' שבות עמו יגל וישמח, בראות יחד כל עם ד' אלה שבים לציון ברנה.

כנפש הדר גאון האדון תפארת ישראל שליט"א, ונפש עבד צעיר משתחוה מרחוק בכבוד ומורא, חותם בברכה

אברהם יצחק הכהן

1. בע"ה - בעזרת השם
2. תרח"ם - השנה תרמ"ח (1887/1888) - כתובה בצירוף אותיות של מספר השנה
3. דו"ז - דוד זקני
4. כקש"ת - כבוד קדושת שם תפארתו
5. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. הגאבד"ק - הגאון אב בית דין קהילת

8. שלו' - שלום
9. עש"ק - ערב שבת קודש
10. אבד"ק - אב בית דין קהילת
11. שיחי' - שיחיה
12. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
13. הדר"ג - הדרת גאונו
14. דא"י - דארץ ישראל
15. הק' - הקטן
16. ועבוה"ק - ועבודת הקודש
17. הי' - היה
18. בפ"ק - בפרק קמא (הפרק הראשון)
19. שי' - שיחיה
20. העי"ס - העיטור סופרים (שם כתב עת שערך הרב)
21. מביה"ד - מבית הדין
22. הי"ו - השם יברכהו ויחייהו
23. ע"כ - על כן
24. והי' - והיה
25. ז"ל - זכרונו לברכה
26. בתוה"ק - בתורתנו הקדושה
27. יהי' - יהיה
28. ע"י - על ידי
29. לשלו' - לשלום
30. עה"ק - עיר הקודש

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת ג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: יום ג', פרשת כי תשא, תרמ"ט - זיימל **נמען:** הגאון ר' חיים ברלין

הרב קוק שולח לו את החוברת הראשונה של "עיטור סופרים" ומבקש את השתתפותו. הרב קוק מציע לו מיזם חדש: הדפסת הש"ס הבבלי כולו בכרך קטן, כמו ספרי התנ"ך הקטנים, ותחתיו פירוש קצר מלוקט מרש"י. מטרת המיזם היא להרבות בקיאים בתלמוד. הרב קוק מתאר את התכנון: חלוקת המסכתות בין גדולי הדור, ומימון בהלוואות קטנות מ־20-30 חברים, שיכסו הוצאה של 700-800 רובל כסף. לאגרת מצורפת דוגמה לפירוש הקצר על בבא קמא, דפים ב-ט.

עיקרי הדברים

- "עיטור סופרים" - בקשה להשתתפות.
- הצעת ש"ס בכרך קטן עם פירוש קצר, להרבות בקיאות ("כבר צוחו קמאי... כמהר"ל מפראג").
- דוגמת פירוש מצורפת (בבא קמא ב-ט).

נוסח האגרת עם ביאור

בע"ה[1], ג' "מצאתי חן בעיניך" תרמ"ט[2], זימל. [יום שלישי בשבוע של פרשת כי תשא (שמות לג, יג); זיימל שבליטא, מקום רבנותו הראשונה של הרב קוק]

ברכה שלמה ומעוטרה, בכ"ט[3] ערוכה ומשומרה, לכבוד מר הגאון הגדול, תפארת ישראל נזרם והדרם, בישראל ובאדם, כקש"ת[4] מוהר"ר[5] חיים שליט"א[6] ברלין [הרב חיים ברלין, בנו של הנצי"ב]

יקרת הדר"ג[7] מר שליט"א הופיעה אמש, עיני ראו ושמחו, כי נעור בצדק הדר"ג האדון שליט"א לחזק ידינו העובדות בקודש באמרי חן וכבוד. אפריון נמטייה ישר כחו ארי שבחבורה. [על פי שבת קיא – כינוי לגדול החכמים] הנני שולח כעת למר שי'[8] החי' הראשונה מהע"ס[9] ["עיטור סופרים", הקובץ התורני שהוציא הרב קוק] הנמצאת בידי, ובקרוב יקבל גם השני' בעה"י[10], כי הקורעקטא כבר נגמרה בביה"ד[11]. [ההגהה כבר נגמרה בבית הדפוס] ובבואי לפני מר גאון שי' הנני לשחרהו כבוד לתת אף הוא ידו הגדולה עמנו, לעטר עיטור סופרים בדבריו הנכבדים, והחביבים על בני עמנו, מצד עצמם ומצד מחוללם פארנו ואדירנו שליט"א. ואקוה להתכבד בקרוב באמרי קודש, לעטר בהם שוק הסופרים גדולי הדור שי', כי הנני נדחף לתת החי' השלישית לעבור בית הבקרת, ע"כ[12] יהי'[13] נא דברי האדון קרובים אלינו, ויהי'[14] בשלישי הכי נכבדים.

עוד דבר אחד חדש, אשר בחסד ד' עלינו הננו לא רחוקים מן המפעל, אמרתי אציע גם לפני גאון מר שי' ואדע גם דעתו הרוממה בעיקר מקצוע זה. זה מקרוב נתעוררתי לקרא עצרה לרבים מגדולי דורנו שי', לעשות יחד דבר קבוע וקיים ותועלת גדולה ללימוד תוה"ק[15], והוא להדפיס הש"ס[16] בבלי כולו בפורמט קטן, כתבנית ספרי התנ"ך[17] הקטנים הנדפסים בברלין ובליפציג, [מהדורות התנ"ך בתבנית קטנה של חברות הביבליה בגרמניה] ובאותיות לא גדולות כאותיות המשניות עם פי'[18] זרע ישראל ["זרע ישראל" – פירוש קצר על המשניות לר' ישראל איסר מפוניבז'] הנדפס מחדש, ויעלה כל הש"ס לערך כרך קטן לא יותר מפי שלשה

כהתנ"ך[19] ופחות מזה. וזה יהי' תועלת גדולה ונכבדה להרבות בקיאים בתלמוד בישראל, אשר על מחסור זה כבר צוחו קמאי דקמאי כמהר"ל[20] מפראג [המהר"ל מפראג] ודכוותי', ועיקר הסיבה לזה הוא גודל התבנית של הש"ס. ויש להעיר בזה הרבה, אבל אין מאריכים לחכם שכמותו שי'. ואם נדפיס ערך עשרת אלפים עקס' נוכל למכור במקח אי רו"כ[21] [במחיר רובל כסף אחד] כל הש"ס, וגם מזה יהי' ריוח מרובה, אך לא אל הריוח עינינו נשואות, עכ"ז[22] יוכל הריוח לפול לקופה מיוחדת להרים קרן תוה"ק במעט בעה"י. רק עוד דבר קל דרוש לזה והוא להדפיס מתחת ליריעה פי' קצר מפרש"י[23] ז"ל[24], רק הדברים הנחוצים ומוכרחים מאד, שיהי'[25] בקל להחוזרים על לימודם, להתעיף עיניהם בו, להזכיר נשכחות, והנני שולח בזה לכבוד האדון מר שי' לבחינה עלה אחד לחוות עלי'[26] דעתו הרוממה, אך לאחד תכבד העבודה מאד, אמנם כאשר אקרא בע"ה להתאסף אספת רבים מגדולי הדור שי', וכ"א יקח לו מס' אחת או אחדות כנדבת לבבו, רק שלא יסור מזה מהמטרה הנוכחית, אז יגמר פעלנו בעזה"י[27] בלא איחור. ואנכי הצעיר הנני מרהיב עוז בנפשי, להיות נלוה אל כבוד גאוני הדור שי' העובדים בקודש, ולקבל גם על עצמי בעזה"י חלק מהעבודה הזאת, וכמו כן מר חמי הגאון שי' האבד"ק[28] פאניוועז [חותנו, האדר"ת, אז רבה של פוניבז'] יצ"ו[29] ינצח על עבוה"ק[30] המלאכה הנכבדת הזאת, ואקוה לד' ית'[31] כי לא יעברו עלינו ימים רבים ונראה הש"ס נדפס בכרך קטן כלול בהדרו, וקל מאד להחוזרים על לימודם לחזור על כל הש"ס ולעבור בין בתרי הסוגיות אחר לימודם, כפי עיונם, בהש"ס[32] הגדול. ודי יעזרנו ע"ד[33] כבוד שמו. ואיחל למעלת הדר"ג. מר שי', אם יקבל אף הוא חלק בפעלינו, בשתי אלה או באחת מהם. כי בכפלים דרושה לנו ראשית פעלינו, להעלות על הספר פירוש הקצר, מסומן באותיות כתבנית זרע ישראל על המשנה, ושנית כי הוצאת הדפסה תעלינו לערך שבעה או שמנה מאות רו"כ, [רובל כסף] ויען כי ידי קצרה להמציא סך כזה, ע"כ אבקש מהעוזרים בדבר המצוה הרבה הזאת, שכל אחד יראה להלוות חלק קטן לפי ערכו, וע"י[34] עשרים או שלשים חברים גדולי דעה שי' יגמר הדבר בנקל ובכי טוב בעה"י. וחשש הפסד ח"ו[35] אין בזה כלל, כפי ידיעתי בטיב העסק, והכסף יבא ליד אחד מיוחד מגדולי הדור שי' שישלם להמדפיס.

על כל הדברים והאמת האלה אבקש ממר הדר"ג שי' להשיבני דעתו הרוממה. והי'[36] זה שלו'[37], וברכה בכל מילי דמיטב למר שי', כנפשו היקרה ונפש הצעיר באהבתו קשורה מברכו בכל לב דוש"ת[38] כה"י[39],

אברהם יצחק הכהן קוק

[מכאן ואילך: דוגמת הפירוש הקצר על מסכת בבא קמא (דפים ב-ט), שהרב קוק צירף לאגרת. בכל קטע באות תחילה מילות הגמרא (מודגשות), ואחריהן, אחרי הפסיק, הפירוש.]

בבא-קמא

דף ב'

ארבעה אבות, דכתיבן בקרא בהדיא. **וההבער**, אש. **לא הרי השור**, אי כתב רחמנא שור לא נפק מבעה מיניי'. **במיטב הארץ**, אם רוצה לפרוע לו קרקע. **מחייב אכל חדא וחדא**, בשוגג. ע"ב[40]. **מדברי קבלה**, נביאים וכתובים. **והאי מילף הוא**, בתמי'. **הני מילי בתלושה**, שאחזה הקרן בין שיני' ונגחה. **נגיפה**,

דחיפת הגוף. **רביצה**, על הכלים לשברם. **מ"ש**[41] **גבי אדם דכתיב כי יגח**, שור את איש. **אדם דאית לי' מזלא**, דעת לשמור גופו. **ומועד לבהמה לא הוי מועד לאדם**, ואינו משלם את הכופר.

דף ג'

נתחככה בכותל להנאתה, והפילתו. **אב עשרה**, עמוק י' טפחים. **בין לרב ובין לשמואל**, לקמן כ"ח ע"ב. ע"ב. **תחלת עשיתן לנזק**, כשהונחו שם. **כיחו**, רוק. **ניעו**, ליחת החוטם. **בחצי נזק צרורות**, שהיתה מהלכת והתיזה ברגלי' ושברה את הכלים. **מן העלי'**[42], מביתו, מיטב שדהו. **אם תבעיון בעיו**, תשובו ותבקשו מחילה, אלמא באדם כתיב בעי'. **אתגלין מטמרוהי**, היינו שן שפעמים מגולה.

דף ד'

ורגל מאי שיירי', בתמי'. **ושור המזיק ברשות הניזק**, לקמן ט"ו. **בנזקי ממון**, שממונו מזיק. **ארבעה דברים**, צער, ריפוי, שבת ובושת. **דכייף ופשיט**, אורחי' הוא, לשבר כלים שבצד מרגלותיו, ע"ב. **דאית בי' תרתי**, שן ורגל, וקרן לא קחשיב דבתמין לא קמיירי, נזק, מה שהוא שוה פחות מתחילה. **צער**, כמה אדם רוצה ליתן שתקצץ ידו ע"י[43] סם ולא ע"י חרב אם מוכתב הוא למלכות שיתקצץ ידו. **הזיקא דממילא**, ד' שומרים. **והמטמא**, תרומה. **גנב וגזלן דממונא**, גנב המודה מעצמו. **הא קתני ליה ש"ח והשואל**, טוען טענת גנב וגזלן ונמצא בידו, הוא כמותו. **והשואל**, לא דוקא, דהא לא משכחת לה דליפטר בטוען טענת גנב וגזלן.

דף ה'

משלם במותר, העודף יותר מהחבלה שחבל האדם בו. **לגזיזי'**, כח אגרופו. **מגופו משלם**, לא משתכח דלא משלם נ"ש[44] אלא כמו שהשור שוה. **מוסר**, מלשין. **דאית בי' מעשה**, בעילה. **תחת**, נתינה, ישלם, כסף, חדא מהני איתא בכל חד.

דף ו'

ליחכה נירו, חרישתו. **וסכסכה אבניו**, לא נשרפו לגמרי. **בור המתגלגל**, המניח אבן ברה"ר[45] וגילגלוה למקום אחר והזיקה שם. **פותקין ביבותיהן**, פותחין צינוריהם, וגורפין מערותיהן, ומשליכים זבליהם לרה"ר[46]. ע"ב. **שור יוכיח**, שברשות מהלך ברה"ר. **נתנו לו זמן**, ב"ד[47]. **לגבות לנזקין מן העידית**, של מזיק. **אכל שמינה משלם שמינה**, ניחא. **אכל כחושה משלם שמינה**, בתמי'. **שאכל ערוגה בין הערוגות**, ולא ידעינן איזוהי. **נאמר שדה למטה**, מיטב שדהו. **ונאמר שדה למעלה**, וביער בשדה. אחר. **שור רעהו אמר רחמנא ולא שור של הקדש**, דאם נגח שור של הקדש פטור, וה"ה[48] לשאר נזקין,

דף ז'

ישיב לרבות שוה כסף, דהו"ל[49] למכתב ישלם. **הרי שהיו לו בתים שדות וכרמים**, שוה מאתים זוז, דתנן במס' פאה פ"ח מ"ח[50] מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט כו'[51], היו לו מאתים זוז חסר דינר אפילו אלף נותנין לו הרי זה יטול. **והוי בה מר**, רבה. ע"ב. **כיוקרא דלקמיה ולהכי אתי ישיב לרבות סובין**, דאי בעי למשקל סובין, דהיינו בינונית, שקיל כיוקרא דלקמי', דהא שוה כסף הוא בניסן. **ואת אמרת**

בינונית וזיבורית נמי לא, שקיל כהשתא. **אי איכא לדמויי**, הא דרבה. **מ"מ**[52] **קשיא**, מיטב, וישיב דמרבי סובין. **כל דיהיב לי' ממיטב ליתיב לי'**, מסובין דמעולין. **אין לו אלא עידית**, מי שהיו עלי' בע"ח וכתובה וניזקין.

דף ח'

אידי ואידי שלא היתה לו עידית, ודכו"ע[53] משל עולם הן שמין. **לג' בני אדם**, כ"א[54] ביום אחד. ע"ב. **הלכך ליכא למימר הכי**, לשון קושיא. **איני ניזונית ואיני עושה**, דמשום תקנתא דידי תקנו לי רבנן מזונות תחת מעשה ידי דלמא לא ספקה. **מכר לוקח**, שלקח עדיות באחרונה.

דף ט' חייתא דקטרי, שק מלא רוח. **אחוי טירפך**, שבדין לקחו ממך. **רב הונא אמר לא קשיא**, קראי דלעיל כסף ומיטב. **בדלית לי'**, לא כסף ולא שדות. **ובא בע"ח ונטל קרקע**, בשביל חובות אביהם. **האי ברא והאי לאו ברא**, בתמי'. **לשני אחים שחלקו**, קרקע. **ובא בע"ח ונטל**, חלקו של אחד מהן, דמשלם לו האחד חצי חלקו או קרקע או מעות בטלה מחלוקת, וחולקים בשוה הנשאר, ויתר אבד. **רביע בקרקע ורביע במעות**, או רביע ע"ב. **שליש ביתו**, שליש ממה שיש לו, עד שליש משלו, אינו נפרע בחייו. **מכאן ואילך משל הקב"ה**[55], יפרע לו הקב"ה בחייו.

הפירוש הקצר הזה, הנלקט מפרש"י, יודפס למטה מתחת לעמוד, וירשם באותיות בדברי הגמ'[56] הצריכים ביאור, כמו שנדפס ה"זרע ישראל" על המשנה דפוס וורשא, ויהי' האותיות מצוינות בפנים הגמ', וכן בפירוש, ודברי הגמרא שנרשמו בגליון זה לא יבואו בתוך הפירוש, כמובן, כי לא נכתבו כ"א להקל על הקורא כעת להבין על מה יסובו הדברים. ודי יהי' בעזרינו למען כבוד שמו ותוה"ק[57].

1. בע"ה - בעזרת השם
2. תרמ"ט - השנה תרמ"ט (1888/1889)
3. בכ"ט - בכל טוב
4. כקש"ת - כבוד קדושת שם תפארתו
5. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. הדר"ג - הדרת גאונו
8. שי' - שיחיה
9. מהע"ס - מהעיטור סופרים (הקובץ התורני שהוציא הרב קוק)
10. בעה"י - בעזרת השם יתברך
11. בביה"ד - בבית הדין
12. ע"כ - על כן
13. יהי' - יהיה
14. ויהי' - ויהיה
15. תוה"ק - תורתנו הקדושה
16. השי"ס - השישה סדרים (התלמוד)
17. התנ"ך - התורה נביאים וכתובים
18. פי' - פירוש
19. כהתנ"ך - כהתורה נביאים וכתובים
20. כמהר"ל - כ + מהר"ל: מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ל (כגון לוי / ליב) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
21. רו"כ - רובל כסף

22. עכ"ז - עם כל זה
23. מפרש"י - מפירוש רש"י
24. ז"ל - זכרונו לברכה
25. שיהי' - שיהיה
26. עלי' - עליה
27. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
28. האבד"ק - האב בית דין קהילת
29. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
30. עבוה"ק - עבודת הקודש
31. יתי' - יתברך
32. בהש"ס - בהשישה סדרים (התלמוד)
33. ע"ד - על דבר
34. וע"י - ועל ידי
35. ח"ו - חס ושלום
36. והי' - והיה
37. שלו' - שלום
38. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
39. כה"י - כנפשו היפה
40. ע"ב - עמוד ב
41. מ"ש - מה שכתב
42. העלי' - העליה
43. ע"י - על ידי
44. נ"ש - נזק שלם
45. ברה"ר - ברשות הרבים
46. לרה"ר - לרשות הרבים
47. ב"ד - בית דין
48. וה"ה - והוא הדין
49. דהו"ל - דהוה ליה (שהיה לו)
50. מ"ח - מרחשון
51. כו' - וכולי (וכן הלאה)
52. מ"מ - מכל מקום
53. ודכו"ע - ודכולי עלמא (שהכל מסכימים)
54. כ"א - כי אם
55. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
56. הגמ' - הגמרא
57. ותוה"ק - ותורתנו הקדושה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת ד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ליל יום ב', פרשת חיי שרה (תרנ"ד, זיימל) **נמען:** אביו, ר' שלמה זלמן הכהן קוק

הרב קוק מספר לאביו שבני הבית בריאים, ושבנו הקטן (צבי יהודה) כבר יודע אותיות. רוב האגרת עוסקת בחותנו, האדר"ת, רב פוניבז': האדר"ת קיבל רבנות במיר, אבל בני פוניבז' עיכבו אותו בכוח ולא נתנו לו לצאת, והעניין עדיין לא הוכרע. בדרשת הפרידה שלו הציע האדר"ת לבני העיר לקבל את הרב קוק לרב במקומו. הרב קוק מבקש מאביו מכתבים תכופים ואת תפילתו.

עיקרי הדברים

- חדשות משפחה, וראשית לימודו של בנו.
- המחלוקת על מעבר האדר"ת מפוניבז' למיר.
- המלצת האדר"ת על הרב קוק כממלא מקומו.

נוסח האגרת עם ביאור

בעה"י[1] אור ליום ב' חיי שרה (תרנ"ד[2], זיימל). שלו' וברכת ד' על ראש כבוד אדוני אבי עט"ר[3] חמדת לבבי ונפשי, הרב המופלג בתו"ר[4], אוצר נחמד מלא עצה ותושי', כש"ת[5] מוהר"ר[6] שלמה זלמן [אביו של הרב קוק, הרב שלמה זלמן הכהן קוק] שליט"א[7] הכהן. יברכהו ד' ומקודש ישלח עזרו, להצליחו בכל פינותיו ולנהלו על מי מנוחות. יקרת נעימת ימין מר אבא עט"ר שליט"א הגיעני יום ועש"ק[8] העבר לשמחת לבבי ונפשי. ב"ה[9] עמנו החוה"ש[10], כה לחי. בני הילד שי'[11] [הרצי"ה, שהיה אז כבן שלוש] ב"ה בחו"ש[12] וכבר יודע הוא איזה אותיות, ת"ל[13] כי יתן אותותיו אותות דעה ושכל טוב במעלליו יתנכר, יזכנו השי"ת[14] לגדלו לתורתו ועבודתו כחפץ לבבי ונפשי. ואשר שאל אדוני מ"א שי' ע"ד[15] מצב כמ"ח הגנ"י[16], [חותנו של הרב קוק, הרב אליהו דוד רבינוביץ-תאומים (האדר"ת), רבה של פוניבז', שהתקבל לרבנות מיר] הדבר עומד בשיקול כמו שהי'[17]. הוא שי' רצונו לקיים מאמרו וקישורו ולצאת לעיר מיר, אבל בני פאניוועז, כנהוג בעיר אשר אין לה תביעה ושנאה על הרב, אז כשנשמע דבר צאתו תתחזק האהבה מטבע ישראל קדושים שי' האוהבים באמת את כל לימודי ד'. וכבר בש"ק[18] פ' תבא קודם ר"ה[19] באנו, ע"פ[20] מכתביו שכי'[21] שיצא למז"ט[22] על ר"ה לק' מיר, ובאתי אנכי וכי'[23] גיסי הרה"ג[24] שי' ועוד שאריו לברך ולהתברך, וגם דרוש דרש גדול ונפרד בברכה ותוכחה כראוי, אבל בני העיר הסכימו שלא להניחו לנסוע בחזקה, ולא השיג מי שיטלטל חפציו לבית-המסילה ולא עגלה לנסוע, ובהכרח נשאר. אבל לא הבטיח להם מאומה, רק הוא באחת כי כ"ז[25] שלא ימחלו לו בני ק' מיר על קישורו אתם, או שיצא מד"ת[26] שהם זוכים (בני פאניוועז), אך אז יוכל להשאר אצלם, ובני מיר כותבים מכתבים בקפידא גדולה שיבא אצלם, והדבר נוטה יותר שסוף סוף יצא בעה"י, אך הימים ימשכו ולא נוכל לשער עד מתי, אבל איזה חדשים יעברו ודאי באפס מצב קבוע, כ"ג מ"ח[27] שי' הגדיל לעשות עמדי הצעיר כבוד גדול באהבתו, כי בעת דרש דרשתו להפרד, והי'[28] פומבי גדול של כל בני העיר כמעט, בש"ק (אני לא הייתי אז בבהמ"ד[29]), הציע לפניהם בדרך עצה ובקשה שטוחה, שיקבלו אותי הצעיר ושפל-ערך לשבת על כסא כבודו [האדר"ת הציע לבני פוניבז' לקבל את חתנו, הרב קוק, לרב תחתיו] בצאתו לשלו'[30] בעה"י. ואיך יפול דבר נדע בע"ה[31] בימים הבאים

עלי"ט[32], כי לא לאורך יוכל להמשך מצב כזה בריפוף, ודי יתן הטוב ברחמיו. אבקש מאד מכא"א[33] לפקדני במכתבים תדירים מבשרי שלו'[34] וברכה לשמח נפשנו, ויודיענו בטובו מהלך נסיעתו ופרשת דרכו ומהלך העסק הק'[35] בכלל. נא להיות חסד אדוני להזכירני בתפילתו הזכה לאמץ כחי לתורה. אין הענין והזמן גורם להאריך, ע"כ[36] אקצר ואו"ש[37] כנפש אדוני אבי הרוממה ונפש בנו עבדו דורש"ת[38] באה"ר[39] חותם בכבוד ומורא ומצפה למכתב נעמו.

אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. בעה"י - בעזרת השם יתברך
2. תרנ"ד - השנה תרנ"ד (1893/1894)
3. עט"ר - עטרת ראשי
4. בתוי"ר - בתורה ויראה
5. כש"ת - כבוד שם תפארתו
6. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. ועש"ק - וערב שבת קודש
9. ב"ה - ברוך השם
10. החוה"ש - החיים והשלום
11. שי' - שיחיה
12. בחו"ש - בחיים ושלום
13. ת"ל - תודה לא-ל
14. השי"ת - השם יתברך
15. ע"ד - על דבר
16. הגנ"י - הגאון נרו יאיר
17. שהי' - שהיה
18. בש"ק - בשבת קודש
19. ר"ה - ראש השנה
20. ע"פ - על פי
21. שכ' - שכבוד
22. למז"ט - למזל טוב
23. וכ' - וכבוד
24. הרה"ג - הרב הגאון
25. כ"ז - כל זה
26. מד"ת - מדברי תורה
27. מ"ח - מרחשון
28. והי' - והיה
29. בבהמ"ד - בבית המדרש
30. לשלו' - לשלום
31. בע"ה - בעזרת השם
32. עלי"ט - עלינו לטובה
33. מכא"א - מכל אחד ואחד
34. שלו' - שלום
35. הק' - הקטן
36. ע"כ - על כן
37. ואו"ש - ואומר שלום

38. דורש"ת - דורש שלומו ותורתו
39. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת י

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ליל יום ה', פרשת משפטים (תר"ס, בויסק)

נמען: חותנו, האדר"ת (ר' אליהו דוד רבינוביץ־תאומים)

הרב קוק מספר שבני ביתו חלו מעט והחלימו, ומשבח את שקידת הבן שגר בביתו. עיקר האגרת הוא שאלה הלכתית מזיימל. שם נפל ספר תורה מארון קודש צפוף, והרב הורה, כעיקר התשובה, לבנות ארון גדול ונאה. האומן עשה בכנפי הארון צורות בולטות של בעלי חיים, ובעיקר אריות, ורב העיר מבקש להסיר אותן. הרב קוק סבור שאילו ידע מראש היה מונע זאת, אבל כיוון שהדבר כבר נעשה, ונהוג בבתי כנסת רבים של גדולים, יש על מה לסמוך: רוב הראשונים מתירים, ולאוסרים זה איסור דרבנן מחשש לעבודה זרה, ובמקום שהמנהג פשט אין חשד. הרב קוק מוסיף שהקל בתענית, כי עיקר התשובה הוא תיקון המעוות בפועל (על פי תרומת הדשן).

עיקרי הדברים

- הלכה: נפילת ספר תורה, ותשובה על ידי תיקון הסיבה.
- הלכה: צורות אריות בולטות על ארון הקודש - מתי מותר להשאירן.
- דברי חיבה על לימוד התורה בבית.

נוסח האגרת עם ביאור

בעה"י[1], אור ליום ה' משפטים [תר"ס[2], בויסק].

שלו'[3] וברכה ושמחה לכ'[4] מו"ח אדוני [חותנו של הרב קוק, האדר"ת] עט"ר[5] גאון ישראל ותפארתו שליט"א[6] עשכ"ב[7] והבנים היקרים שי'[8].

תהלי"ת[9] על החוה"ש[10] אשר עמנו כולנו, כה לחי. שבוע העבר נחליתי, ל"ע[11], אנכי וכל ב"ב[12] שי' כמעט היו חולים במקצת, אך ב"ה[13] שלא הוצרכנו לרופא בו"ד, כי רופא חנם ב"ה שלח דבריו וירפאנו ברחמיו. כה יגונן ויציל לימים יבאו על"ט[14]. ב"ה על שקידת הבן הנחמד שי', אשר קול רינה של תורה המתמדת בביתי מקולו שי' מרנן לבבי ומשמח נפשי בכל עת ובכל שעה, וזאת נחמתי בעתים אשר בעוה"ר[15] הנני נטרד משעשועי תורת השי"ת[16] מפני הטרדות או חלישות בעוה"ר, כי תהלי"ת קלא דאורייתא נשמע בבית ב"ה, יחזק השי"ת כוחו וחילו לאורייתא להוסיף לקח, כי חמודות הוא לי ב"ה.

מזימל כתב לי האב"ד[17] [זיימל שבליטא, מקום רבנותו הראשונה של הרב קוק] בעש"ב[18] שי', ע"ד[19] שבהיותי שם צויתי לעשות ארון הק'[20]. וזה היה ע"י[21] סבה, ל"ע, שנפל ס"ת[22] אחד בעוה"ר מהארה"ק[23], בשעת הוצאת או הכנסת ס"ת, והתבוננתי שסבת הדבר הי'[24] מפני שהאה"ק[25] קטן מהכיל, וסה"ת[26] עומדים צפופים. ע"כ[27] צויתי שזאת תהי'[28] עיקר התשובה, להסיר הסבה הגורמת המכשול, להתנדב לעשות ארה"ק[29] גדול ויפה לכבודה של תוה"ק[30]. מובן הדבר, כי ע"י דבורי, שהיו ב"ה מתקבלים אצלם, ובכלל דעת ההמון קרובה למצות המורגשות ביופי (ובדורנו ג"ז[31] לטובה, כי עכ"פ[32] יזכירו עי"ז[33] ענין עבודת השי"ת וחבת המצות הנשכחות מלב בעוה"ר, אף שעושים את הטפל עיקר עכ"ז[34] כל פעולה שתוכנה לכבוד שמים יקרה היא בעיני, זולת במקום שדוחה ממש מצות חיוביות ח"ו[35] כנדון דמר

הדר"ג[36] שליט"א באתרי' דרבה גאון מו"ח[37] שי'), עכ"פ התעוררו הרבה עי"ז והתנדבו בחשק, ושכרו בע"מ[38] לעשות ארוה"ק[39] בפתוחים שונים מהודר ונאה, יותר מכפי שהי'[40] כונתי. אך חששתי מלבטלם מזה, כי ידעתי שבבטול הדבר לא יתקבץ הכסף לשום דבר אחר של מצוה, גם הי' מקום לחוש פן בהתבטל היופי יתבטל החשק, וישאר ח"ו הארה"ק[41] הקטן הקרוב באמת למכשול, ודבר זה הי' אצלי יותר עקרי מהתענית, (ומטע"ז[42] נהגתי קולא הרבה בהתעני אף שלא בטלתי, לגמרי, כי לדעתי כיון שעוסקים כולם בתיקון המעוות בפועל הוי תשובה מעלי'[43], דמי למש"כ[44] בתה"ד[45] [שו"ת "תרומת הדשן"] שלא להחמיר בתשובת מומרים ר"ל, מפני שפרישתם מכל תאות המופקרות להם מורה הרבה על תשובתם). והנה בימים האלה נגמר ארה"ק הלז, עם כל פתוחיו, אך לא הוכנס עדנה, כי רצונם להכניסו בהדרת קודש ולהזמין גם אותי לזה, באשר הייתי ב"ה המתחיל ומעוררם למצוה זו. אך כתב לי הרב האב"ד שי', כי בהפתוחים של הכנפים, שעשה האומן לארה"ק[46], עשה בו צורות בע"ח בולטים, ביחוד אריות, [יש פוסקים שאסרו צורות בולטות בבית הכנסת, ובפרט מול המתפללים, משום חשש מראית עין של השתחוויה להן] וכבר נודע מה שגדולי עולם הרעישו ע"ז[47] בביהכ"נ[48], ביחוד במקום שכנגד המשתחוים, ומבקש ממני שאכתוב להם שימנעו מלהעמיד הכנפים. ובאמת הדבר קשה מאד, ודאבון לב הוא להעוסקי', כי זה עולה להוצאה גדולה. ואנכי בעניי אף שלו ידעתי מראש ודאי הייתי מונע בכל עז, לחוש לאותם גדולי עולם האוסרים, אבל בדבר שכבר נעשה, וכבר ראו כל ההמון להיתר בפומבי, בכמה בכ"נ[49] של קהילות קדושות, שהיו בהם גאוני עולם וצדיקים גדולים, אחשוב כי עכ"פ יש להם על מה שיסמכו בעיקר הדין. כי רבים הפוסקים גדולי הראשונים דלא ס"ל[50] כלל איסור זה, ולהאוסרים כ"א[51] איסור דרבנן, (זולת מקצת כמעט יחידים שי"ל[52] דלדידהו הוי אי' תורה, וג"ז[53] י"ל"ד[54] ואכ"מ[55]), אחשוב בעניי לאידך גיסא דיש לחוש ללעז הראשונים. ולע"ד[56] כיון דטעם האוסרים הוא משום חשדא דע"ז ח"ו, וכיון שאנו רואים הגדולים צדיקי עולם שלא מיחו ואנן ניקום ונמחה יש בזה לעז גדול ח"ו. ולע"ד כ"מ[57] שהרעישו אז הי' מפני שלא הי' מנהג, אבל עכשיו שנפרץ הדבר והונהג ליכא חשדא כלל עכ"פ ליותר מסמיית עיני' ודאי חוששני. ובטח ראה הדר"ג שי' האמור בס'[58] הנחמד-בית שלמה. -

חתנו כבנו דבק באהנ"פ[59].

---

1. בעה"י - בעזרת השם יתברך
2. תר"ס - השנה תר"ס (1899/1900)
3. שלו' - שלום
4. לכ' - לכבוד
5. עט"ר - עטרת ראשי
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. עשכ"ב - עם שאר כל בני ביתו
8. שי' - שיחיה
9. תהלי"ת - תהלה לא-ל יתברך
10. החוה"ש - החיים והשלום
11. ל"ע - לא עלינו
12. ב"ב - בני ביתו
13. ב"ה - ברוך השם
14. על"ט - עלינו לטובה

15. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
16. השי"ת - השם יתברך
17. האב"ד - האב בית דין
18. בעש"ב - שם אדם - דורש פענוח
19. ע"ד - על דבר
20. הק' - הקטן
21. ע"י - על ידי
22. ס"ת - ספר תורה
23. מהארה"ק - מהארץ הקודש
24. הי' - היה
25. שהאה"ק - שהארץ הקודש
26. וסה"ת - וספרי התורה
27. ע"כ - על כן
28. תהי' - תהיה
29. ארה"ק - ארץ הקודש
30. תוה"ק - תורתנו הקדושה
31. ג"ז - גם זה
32. עכ"פ - על כל פנים
33. ע"ז - על ידי זה
34. עכ"ז - עם כל זה
35. ח"ו - חס ושלום
36. הדר"ג - הדרת גאונו
37. מו"ח - מורי חמי
38. בע"מ - בעלי מלאכה
39. ארוה"ק - ארון הקודש
40. שהי' - שהיה
41. הארה"ק - הארץ הקודש
42. ומטע"ז - ומטעם זה
43. מעלי' - מעליה
44. למש"כ - למה שכתב
45. בתה"ד - בתרומת הדשן
46. לארה"ק - לארץ הקודש
47. ע"ז - על זה
48. בביהכ"נ - בבית הכנסת
49. בכ"נ - בתי כנסיות
50. ס"ל - סבירא ליה
51. כ"א - כי אם
52. שי"ל - שיש לומר
53. וג"ז - וגם זה
54. יל"ד - יש לדון
55. ואכ"מ - ואין כאן מקום (להאריך)
56. ולע"ד - ולעניות דעתי
57. כ"מ - כל מקום / כל מה (ש...)
58. בס' - בספר
59. באהנ"פ - באהבת נפש

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רמח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ער"ח טבת תר"ע - יפו **נמען:** הרב שלום אייזנבד

הרב קוק מספר מעשה: ר' לייב מקובנה לא רצה שר' ישראל סלנטר יגור בקובנה כאיש פרטי, אלא רק כמורה הוראה, כי רק מי שמשועבד לרבים יכול לדון אותם לכף זכות. הרב קוק גם כותב הערות הלכתיות, ומעיד שמכתב של הגאון המנוח נכתב בכתב ידו.

עיקרי הדברים

- מעשה בר' ישראל סלנטר - לדון לכף זכות.
- עדות על כתב יד.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ער"ח[4] טבת תר"עין.

לכ'[5] הרב הגדול בתו"י[6] ר'[7] שלו'[8] אייזנבאך נ"י[9], שוי"ר[10].

אספר לכ"ת[11] מעשה ששמעתי. בימי הגאון ר' ליב קאוונער [הרב אריה לייב שפירא, רבה של קובנה] זי"ל[12] רצו נכבדי קאוונא שיתישב הגאון החסיד ר' ישראל סלנטער [רבי ישראל סלנטר, מייסד תנועת המוסר] זי"ל בקאוונא, וכשבאו לשאול ע"ז[13] דעת הגר"ל[14], אמר להם: אם הוא רוצה לקבל עליו משרה של הוראה טוב, ואם הוא רוצה לשבת בתור איש פרטי איני מרוצה בדבר. וכששאלו אותו טעמו אמר להם, שאפילו הגאון היותר גדול והצדיק היותר נשגב לא יוכל לעמד על דעתו של המשועבד להורות לרבים, [מי שמוטלת עליו האחריות לפסוק לציבור] ולדעת צרת נפשו, כדי לדון אותו לכף זכות.

תורות יותר טובות לא אוכל כעת להגיד לכת"ר[15], מפני רוב עבודת גוף ונפש. ידידו הק'[16] איה"ק[17] הנ"ל[18]

אולי ימצאו עוד רבים שלמים, שתספיק להם תשובה של מעשה רב זו, יוכל כת"ר[19] להראות להם ג"כ[20] דברי אלה. והבוחן כליות ולב ב"ה יודע כונתי בכל ענין זה, הנ"ל

הרש"ל[21] ויתר רבוותא כתבו מסברא דעת עצמם, [המהרש"ל ושאר רבותינו כתבו מסברת עצמם] אבל במנ"ח[22] [בספר "מנחת חינוך"] השיג בזה על מוהרי"ט[23], [על רבי יוסף מטראני] ואין כאן כח של השגה.

וע"ד[24] מכתבו של כמ"ח הגאון ז"ל, אני מעיד שראיתיו בכתי"ק[25], [בכתב ידו הקדוש] וחלילה לחשוד ת"ח[26] בזיופא, ד' ישמרנו. הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. ער"ח - ערב ראש חודש
5. לכ' - לכבוד
6. בתו"י - בתורה ויראה

7. ר' - רבי
8. שלו' - שלום
9. נ"י - נרו יאיר
10. שוי"ר - שלום וישע רב
11. לכ"ת - לכבוד תורתו
12. ז"ל - זכרונו לברכה
13. ע"ז - על זה
14. הגר"ל - הגאון רבי שם שמתחיל באות ל (כגון לוי / ליב) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
15. לכת"ר - לכבוד תורתו
16. הק' - הקטן
17. איה"ק - אברהם יצחק הכהן קוק (חתימת הרב)
18. הנ"ל - הנזכר לעיל
19. כת"ר - כבוד תורתו
20. ג"כ - גם כן
21. הרש"ל - רבי שלמה לוריא (מהרש"ל)
22. במנ"ח - במנחת חינוך
23. מוהרי"ט - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ט (למשל: יעקב + טוביה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
24. וע"ד - ועל דבר
25. בכתי"ק - בכתב ידו הקדושה
26. ת"ח - תלמידי חכמים

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רפב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א אדר ראשון תר"ע - ירושלים **נמען:** מנהלי העדה בירושלים

הרב קוק מבקש להמשיך את הפיקוח על תרומות ומעשרות בשוק ירושלים, שהחל חותנו האדר"ת. צריך מפקחים קבועים בכל מקום ונסיעות קבועות, ואין לסמוך על השגחתו הכללית בלבד, שלא יתרחב מכשול הטבל.

עיקרי הדברים

- פיקוח על תרומות ומעשרות בשוק ירושלים.
- המשך תקנת האדר"ת.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה, לכבוד גדולי

עם ד' מנהלי עדת קודש בעיר עז לנו ירושלים עה"ק[1] תובב"א[2], שלו'[3] וברכה מקודש עדי עד.

הנני מוצא לעצמי חובה נאמנה להודיע להדרת כבוד תורתם, שההשגחה על תיקון תרומות ומעשרות, בפיקוח מיוחד על השוק בעיר קו"ת[4] ירושלים עה"ק ת"ו[5], הוא דבר מוכרח, בין מצד עצם הסרת המכשול של אכילת טבלים, [פירות שלא הופרשו מהם תרומות ומעשרות] חלילה, ובין מצד החזקת יסוד קדושת המצוה של תיקון תרומ"ע[6] בכלל בכל מסיבי ירושלים והמושבות בכלל. והכרח גדול הוא להעמיד מפקחים בכל מקום, ולהוציא הוצאות על נסיעות מיוחדות לעתים מזומנות, כדי להעיר ולעורר את האהבה להזהר בתיקון הפירות כדת תוה"ק[7] על אדמת הקודש. כי ע"כ[8] תקותי חזקה בעזהשי"ת[9], שכל גדולי עה"ק ת"ו יתנו יד להחזיק את המעמד, ואת התיקון אשר הוחל בזמנו כראוי ע"י[10] כבוד מר חמי גאון ישראל הצדיק האדר"ת[11] [חותנו של הרב קוק, הרב אליהו דוד רבינוביץ-תאומים, שנפטר בירושלים בתרס"ה] ז"ל[12], בתיקון תרומ"ע ופיקוח השוק, יחזיקו על מכונו, וטהורי ידים יוסיפו אומץ. ואי אפשר בשום אופן לסמוך על השגחתי בכללות ענין זה לפרטיו, כ"א[13] כשיצורף לזה גם מפקחים תמידים על תיקון השוק, בכל מקום בפ"ע[14], ואם ח"ו[15] תהי'[16] איזו התרשלות בדבר יכול הענין לבא לידי בטול יסוד המצוה בעיקרה ח"ו, ומכשול אכילת טבלים יוכל חלילה להתרחב לאין מרפא, ד' ישמרנו.

והנני בזה חותם בברכה וצפיית ישועה וגאולה קרובה, כ"א אד"ר[17] תרעי"ן פעה"ק[18] ירושלים תובב"א.

הק' אברהם יצחק ה"ק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש בעיה"ק[19] יפו והמושבות תובב"א

1. עה"ק - עיר הקודש
2. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
3. שלו' - שלום

4. קו"ת - קודשנו ותפארתנו
5. ת"ו - תבנה ותכונן
6. תרומ"ע - תרומות ומעשרות
7. תוה"ק - תורתנו הקדושה
8. ע"כ - על כן
9. בעזהשי"ת - בעזרת השם יתברך
10. ע"י - על ידי
11. האדר"ת - אליהו דוד רבינוביץ־תאומים
12. ז"ל - זכרונו לברכה
13. כ"א - כי אם
14. בפ"ע - בפני עצמו
15. ח"ו - חס ושלום
16. תהי' - תהיה
17. אד"ר - אדר ראשון
18. פעה"ק - פה עיר הקודש
19. בעיה"ק - בעיר הקודש

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רצא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב ניסן תר"ע - יפו **נמען:** הרב אלכסנדר פריינד

הרב קוק כותב 'בדמעות' על מכתביו הפוגעים של הרב פריינד. הרב קוק אינו איש ריב. ההכשר (על שמן השומשום) ניתן ליפו ולמושבות בלבד, והרב קוק אינו יכול לחזור בו מהיתר שאינו מוצא בו טעות. בשמיטה הרב קוק לא היה הראשון להתיר: קדמו לו ר' יצחק אלחנן מקובנה, הריי"ש אלישר והאדר"ת. בלי ההיתר יעבדו באיסור, וזה יביא לפרצות. בעניין החלב והכתובות עשה ככל יכולתו.

עיקרי הדברים

- צער על מכתבים פוגעים.
- ההכשר רק ליפו ולמושבות.
- קודמיו בהיתר השמיטה.
- חלב וכתובות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ב ניסן תרע"ן.

לכבוד הרה"ג[4] הישיש מו"ה[5] אלכסנדר פריינד [הרב אלכסנדר זושא פריינד, מרבני העדה החרדית בירושלים] נ"י[6], שלו'[7] וברכה.

הנני כותב לכת"ר[8] בדמעות ודם לבבי. זה כמה פעמים, שקבלתי ממנו מכתבים מלאים דברים מכאיבים. אמנם דן אני אותו לכ"ז, שאורייתא הוא דקא מרתחא לי', [שהתורה היא המרתיחה אותו (תענית ד)] וכונתו לש"ש, אבל הלא אפשר לת"ח[9], ביחוד שבא"י[10], לבחור בסגנון יותר חביב והגון. יאמין לי כת"ר[11] כי מעולם לא עלתה על דעתי להיות ח"ו[12] איש ריב ומדון, ותמיד דרכי לבטל את דעתי מפני דעת חברי, ואם הי'[13] עולה על דעתי, שהענין דש"ש יהי'[14] לסלע של קפידות ומחלוקת, לא הייתי מתערב בזה כלל, אע"פ[15] שלדעתי ההיתר פשוט. אבל אחר שכבר יצא להיתר ממני ומביד"צ[16] שלנו, איך אוכל בעצמי למשוי נפשי הדרנא [לעשות את עצמי חוזר בי (ארמית)] בדבר שלא נשתנתה דעתי כלל, ואין לי ע"ז[17] שום יסוד. איני מופנה עכשיו להשיב לכת"ר בדקדוקי תורה בזה, ובאמת כל הדקדוקים למותר הם בענין פשוט כזה, ואפי'[18] אם הייתי טועה ח"ו בספק של מנהג הי' ג"כ[19] ראוי לישא פנים, ולחפות באהבה ע"ז. ובפרט שלא נתתי ההכשר כי"א[20] בשביל יפו והמושבות, ואם הם משתמשים בו במקומות אחרים לא אני יכול למחות.

ובענין השביעית, הלא לא הייתי אנכי המתיר הראשון, וכבר נכבשה הדרך ע"י[21] הגאונים ריי"א מקאונא [הרב יצחק אלחנן ספקטור מקובנה] והגאון הספרדי מוהריי"ש[22] אלישר, [הרב יעקב שאול אלישר, הראשון לציון] וכמ"ח[23] הגאון האדר"ת[24] [וכבוד מורי חותני, הגאון האדר"ת, הרב אליהו דוד רבינוביץ תאומים] ז"ל[25] ג"כ הסכים ע"ז בשמיטה העברה. ובפרט שאם לא ההיתר היו ג"כ עובדים באיסור, והי'[26] הדבר גורם פרצות גדולות ביתר עניני היהדות, כידוע שמי שפועל בעצמו לעשות דבר איסור הולך הוא ונטבע ברעות רבות, ד"י[27],

מה שא"כ[28] עכשיו כשהם עושים ע"פ[29] היתר אפי'[30] אם הוא דחוק אין הדבר מביא פרצה. ואני בתומי הלכתי, ואחשוב שראוי לכ"ת[31] ולכל ת"ח[32] שידונו אותי לכ"ז.

וע"ד[33] החלב, [פיקוח על חלב שחלבו נכרים ("חלב עכו"ם")] מה שאפשר לי לעשות עשיתי, קראתי לבעלי החלב ואיימתי עליהם, ונתקשרו בקשר בכת"י[34] [והתחייבו בכתב ידם] ובחומר שיעמדו אצל החליבה. ומה אוכל לעשות יותר, די יודע לבבי שאני חפץ לגדור את הכל, אלא שאין בי כח. וכן בענין הכתובות, קשה לי לתקן מעוות ישן, שכבר נשרש ג"כ ביתר ערי הק'[35], ומ"מ[36] אני מעורר בכל הזדמנות, שיותר טוב לכתוב כתובות, ולא לסמוך על הנדפסות, והשומע ישמע.

את זה ראיתי להשיב לכת"ר מפני הכבוד. ואבקשו מאד, שנהי'[37] אוהבים זא"ז[38], וידר"ש[39] באה"ר[40] את שלו' רבני הבד"צ[41] שי'[42], וביחוד שלו' חביבי הרב הגרל"ד[43] שי' ויודיעם שנפשי קשורה באהבתם, יה"ר[44] שיהי'[45] כמים הפא"פ[46]. [כמים הפנים אל פנים (משלי כז, יט)] והי' ז"ש[47] וברכה.. כנה"י[48] ונפש ידי"ע[49] דוש"ת[50],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. הרה"ג - הרב הגאון
5. מו"ה - מורנו הרב
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום
8. לכת"ר - לכבוד תורתו
9. לת"ח - לתלמידי חכמים
10. שבא"י - שבארץ ישראל
11. כת"ר - כבוד תורתו
12. ח"ו - חס ושלום
13. הי' - היה
14. יהי' - יהיה
15. אע"פ - אף על פי
16. ומבי"צ - ומבית דין צדק
17. ע"ז - על זה
18. ואפי' - ואפילו
19. ג"כ - גם כן
20. כ"א - כי אם
21. ע"י - על ידי
22. מוהרי"ש - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ש (למשל: יעקב + שמואל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
23. וכמ"ח - וכבוד מורי חמי (האדר"ת)
24. האדר"ת - אליהו דוד רבינוביץ־תאומים
25. ז"ל - זכרונו לברכה
26. והי' - והיה
27. ד"י - די ירחם
28. שא"כ - שאם כן

29. ע"פ - על פי
30. אפי' - אפילו
31. לכ"ת - לכבוד תורתו
32. ת"ח - תלמידי חכמים
33. וע"ד - ועל דבר
34. בכת"י - בכתב יד
35. הק' - הקטן
36. ומ"מ - ומכל מקום
37. שנהי' - שנהיה
38. זא"ז - זה את זה
39. וידר"ש - וידרוש שלום
40. באה"ר - באהבה רבה
41. הבד"צ - הבית דין צדק
42. שי' - שיחיה
43. הגרל"ד - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות ל, ד (למשל: לוי + דוד) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
44. יה"ר - יהי רצון
45. שיהי' - שיהיה
46. הפא"פ - הפנים אל פנים
47. ז"ש - זה שלום
48. כנה"י - כנפשו היקרה
49. ידי"ע - ידידו עוז
50. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' סיון תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' יעקב דוד ווילובסקי (הרידב"ז)

יש מערערים על פירות המושבות שנמכרו לנכרי, ובכך מקפחים את פרנסת העניים. לפי המבי"ט, גם המחמירים בקדושת שביעית בשל נכרי התירו את הפירות בסחורה (מהרי"ט מג). בשטר המכירה כלולה גם שכירות בהבלעה. בשמיטות הקודמות, בימי ר' יהושע לייב דיסקין, ר' שמואל סלנט והאדר"ת, לא נתחדשה חומרה כזו. הרב קוק מבקש מהרידב"ז לפנות לדייני בית הדין שלא יחדשו בזה דבר.

עיקרי הדברים

- הערעור על פירות המושבות.
- שיטת המבי"ט והמהרי"ט.
- אין לחדש חומרות נגד המנהג.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה, עה"ק[1] יפו ת"ו[2], ה' סיון תרע"ן.

שלו'[3] וברכה ושמחת הרגל לכבוד מר ידידי ורב חביבא דנפשאי, דיתיב בתוונא דליבאי, הרב הגאון האמיתי, מופת הדור מוהר"ר[4] יעקב דוד רידב"ז[5] [הרב יעקב דוד וילובסקי (הרידב"ז), רבה של צפת, שחלק על היתר המכירה] שליט"א[6].

אחדשה"ט[7] באה"ר[8], וידידות נצח,

מצאתי חובה לעצמי לבקש את הדר"ג[9] ידי"נ[10] שליט"א. כאשר שמעתי, שנמצאים כעת מערערים בדבר פירות המושבות, מהכרמים והשדות שנמכרו לנכרי משום קדושת שביעית, באופן שתקופח עי"ז[11] פרנסתם הדלה של בני המושבות, שרבים בהם העניים והאביונים שעיניהם נשואות למחיר פירותיהם להחיות נפשם ונפש טפלי דתליין בהו. וכאשר על הפירות אין באמת מה לערער, אחרי הוראת המבי"ט[12], [רבי משה מטראני, מחכמי צפת במאה ה-16] שאפילו לפי דעתו להחמיר בקדושת שביעית בשל נכרי התיר אותם בסחורה, ולא חשו לקדושת שביעית של דמיהן, כמו שביאר מוהרי"ט[13] בתשו' מי"ג. [שו"ת מהרי"ט, לרבי יוסף מטראני, בנו של המבי"ט] ובענין המכירה כללנו ג"כ[14] שכירות בהבלעה, שאם תהי'[15] איזה הסתפקות על המכירה משום דד"מ[16] תועיל עכ"פ[17] השכירות לענין היתר הפירות אע"פ[18] שלא תועיל לענין העבודות. וכיון שבשמיטות שעברו בחיי הגאונים הריל"ד[19] והרש"ס[20] ומ"ח האדר"ת[21] [הרב יהושע לייב דיסקין, הרב שמואל סלנט וחותנו של הרב קוק, האדר"ת] זצ"ל[22] לא נתחדשה בזה שום חומרא, אין ראוי לבא עכשיו בדבר חדש, ולרדת לחייהם של כמה משפחות מאחב"י[23], ויש בזה חששות רבות של קלקולים גדולים, די ירחם.

ע"כ[24] אבקש בזה את הדר"ג מר ידי"נ ואהובי שליט"א, שיצוה בטובו ע"י[25] עו"ר[26] לשלח אחרי דייני הבד"צ[27], ולהעירם שלא יחדשו בזה שום דבר, והנח להם לישראל במה שיש ע"ז[28] סמוכין מדברי גדולי הפוסקים קמאי ובתראי ז"ל[29]. והמצוה של הרבות שלו' בישראל, ומניעת משטמה בין אחים, ועוד

דברים רבים שיש בזה, אין לשער. ואבטח באהבתנו הנאמנה, שיעשה הדר"ג לטובת הענין בכל עז, ויהי ד' אתו להצליחו, וברכת רבים עליו תבא.

אחתום בברכה ושמחת הרגל הק'[30], יום מתן תוה"ק[31], כנה"ר[32] ונפש ידידו נאמנו בידידות נפש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. עה"ק - עיר הקודש
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. שלו' - שלום
4. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
5. רידב"ז - רבי יעקב דוד בן זאב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
8. באה"ר - באהבה רבה
9. הדר"ג - הדרת גאונו
10. ידי"נ - ידיד נפשי
11. עי"ז - על ידי זה
12. המבי"ט - רבי משה מטראני
13. מוהרי"ט - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ט (למשל: יעקב + טוביה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
14. ג"כ - גם כן
15. תהי' - תהיה
16. דד"מ - דינא דמלכותא (חוק המדינה)
17. עכ"פ - על כל פנים
18. אע"פ - אף על פי
19. הריל"ד - הרב יהושע לייב דיסקין
20. והרש"ס - והרב שמואל סלאנט
21. האדר"ת - הרב האדר"ת - אליהו דוד רבינוביץ-תאומים
22. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
23. מאחב"י - מאחינו בני ישראל
24. ע"כ - על כן
25. ע"י - על ידי
26. עו"ר - עושי רצונו (שליחיו)
27. הבד"צ - הבית דין צדק
28. ע"ז - על זה
29. ז"ל - זכרונו לברכה
30. הק' - הקטן
31. תוה"ק - תורתנו הקדושה
32. כנה"ר - כנפשו הרמה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נוספות א

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (תרס"ב - ירושלים) **נמען:** מאת האדר"ת אל הרב קוק בבויסק

איגרת של חותנו האדר"ת (אגרות נוספות). יפו זקוקה מאוד לרב, ופנו כבר לר' חיים ברלין ולר' מרדכי מאושמנה בלי הצלחה. ר' משה סלומון ונכבד מיפו הציעו את הרב קוק. האדר"ת שמח מאוד, ומציין את התועלת לירושלים ולכלל ישראל ואת חופש הדפוס בארץ. החשש הוא שנת השמיטה, שבה רב יפו אחראי על המושבות ועל הכשר היין לפי ההיתר.

עיקרי הדברים

- הצעת רבנות יפו לרב קוק.
- ציפיית האדר"ת לעבוד יחד.
- שאלת השמיטה.

נוסח האגרת עם ביאור

לאגרת טו. [ראו (כרך א', אגרת טו)]

לענין קבלת הרבנות בעיה"ק יפו והמושבות ת"ו.

א-ז: אגרות הגאון ר' אליהו דוד רבינוביץ-

תאומים (האדר"ת) [האדר"ת, רבה של ירושלים, חותנו של הרב קוק] *ז"ל.*

ב"ה[1], (עה"ק[2] ירושלים ת"ו[3], שנת תרס"ב[4] [(1902)]).

לידיד לבי אהו"נ[5] חי הרב הגאון המפורסם לשו"ת[6] מו"ה[7] אברהם יצחק הכהן נ"י[8] הגאבד"ק[9] בויסק, [הרב קוק כיהן אז כרבה של בויסק שבלטביה] לו ולרעיתו ב"א הרבנית ולבו"ב[10] יגדלום לתוחומע"ט[11] בשמחה ונחת, ונזכה לראות עונג וטובה מהם.

מכתבי זה הנני שולחו למען כ"ג[12] נ"י בדבר חדש, וגם נחוץ מאוד, לדעת דעת כ"ג נ"י במוקדם. והוא הדבר. עה"ק יפו נחוצה מאוד לרב. וכבר דפקו על פתחי הגאונים הרב ר"ח[13] ברלין [הרב חיים ברלין, בנו של הנצי"ב] והרב ר'[14] מרדכי מאשמינא שיחיו לאוי"ט[15], ולא עלתה בידיהם אף לאחר שהבטיחום. והנה שחרו פני היום לכתוב לכ"ג אודות זה. והן לא אכחד, כי כבר כחצי שנה הי'[16] הרעיון הזה בלבי, ודברתי עם זו' הרבנית תחי'[17] כי מאוד כמה נפשי לדבר הזה. אמנם עתה זה איזה שעות באו אלי הנכבד ה"ר[18] משה סאלאמאן [ככל הנראה ר' יואל משה סלומון, ממייסדי פתח תקווה] ועוד נכבד מיפו, והציעו לפני אודות כ"ג נ"י, - בעודהו יושב שם בבויסק בכבודו של עולם.

והנה מאוד ערגה נפשי לזה באין ערוך, ולמותר להאריך, כאשר יודע בעצמו, ובכלל הי' לתועלת גדול גם לירושלים, ולכלל ישראל, כאשר יזכנו ד' להיות ביחד, ופה ב"ה הכל יהי'[19] בידינו, הדפוס הוא חפשי ב"ה, ואת אשר נסכים לרצון ד' להגדיל תורה ולעשות חיל לטובת כלל ישראל תצא מפה תורה לכל ישראל. א"א[20] לי לבאר הכל בכתב, וכאשר יזכנו השי"ת[21] שנהי'[22] ביחד איד"ש[23] יראה ויבין את הכל.

ענין החוצץ בזה אולי מפני שנת השביעית הבעל״ט[24], [שמיטת תרס"ג (1902–1903)] אשר בקץ הקיץ הבעל״ט, על הרב דיפו להשגיח על המושבות ולכל אשר להם, כי הוא הראש וראשון להם, ואולי לא ירצה לתת הכשרים להיין מפירות שביעית הנעשה בהיתר שנמכר לא״י[25], כפי ההיתר שהורה הרב המנוח מהרנ״ה[26] [ככל הנראה הרב נפתלי הירץ הלוי, רבה של יפו לפני הרב קוק] זצ״ל[27] ע״פ[28] הסכם הגאון דבריסק זצ״ל.

ואיך שיהי׳[29] הדבר נכון ונפלא לשני הצדדים.

תקותי תעודדני כי יהי׳ עצהיו״ט[30] לשנינו אידי״ש.

בהחפזה כתבתי כ״ז[31] מפני הפאסט הנחוצה היום, ואני שולחו באחריות, ולמען ישיב לי דבר ברור בדעתו, ודעת ב״ב[32], ודי׳ יזכנו לחדות פניהם בשמחה במהרה בפעה״ק[33] ירושת״ו[34], כתקות חודו״ז[35],

אלי׳ דוד

---

1. ב״ה - ברוך השם
2. עה״ק - עיר הקודש
3. ת״ו - תבנה ותכונן
4. תרס״ב - השנה תרס״ב (1901/1902)
5. אהו״נ - אהוב נפשי
6. לשו״ת - לשם ולתפארת
7. מו״ה - מורנו הרב
8. נ״י - נרו יאיר
9. הגאבד״ק - הגאון אב בית דין קהילת
10. ולבו״ב - ולבני ביתו
11. לתוחומע״ט - לתורה ולחופה ולמעשים טובים
12. כ״ג - כבוד גאונו
13. ר״ח - ראש חודש
14. ר׳ - רבי
15. לאוי״ט - לאורך ימים טובים
16. הי׳ - היה
17. תחי׳ - תחיה
18. ה״ר - הרב רבי
19. יהי׳ - יהיה
20. א״א - אי אפשר
21. השי״ת - השם יתברך
22. שנהי׳ - שנהיה
23. אידי״ש - אחרי דרישת שלום
24. הבעל״ט - הבא עלינו לטובה
25. לא״י - לארץ ישראל
26. מהרנ״ה - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות נ, ה (למשל: נתן + הלל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
27. זצ״ל - זכר צדיק לברכה
28. ע״פ - על פי
29. שיהי׳ - שיהיה
30. עצהיו״ט - על צד היותר טוב
31. כ״ז - כל זה
32. ב״ב - בני ביתו

33. בפעה"ק - בפה עיר הקודש
34. ירושת"ו - ירושלים תבנה ותכונן
35. חודו"ז - דורש פענוח

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נוספות ב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (כ' סיון תרס"ג - ירושלים) **נמען:** מאת האדר"ת אל הרב קוק

האדר"ת מוסיף שר' שמואל סלנט שמח על בואו האפשרי של הרב קוק. ברבנות יפו אפשר לפעול הרבה על המושבות, אף שיש בהן חופשיים ויק"א מקימה בתי ספר ברוחה. הם כפופים לרבנים בגלל הכשר היין. יש לקרב את בני המושבות 'בזרוע', ולהיזהר מאנשים ערמומיים. (ביום הזה נערכה בירושלים עצרת על פוגרום קישינב.)

עיקרי הדברים

- הסכמת ר' שמואל סלנט.
- השפעת רב יפו על המושבות.
- עצות לרבנות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], אור ליום ג' לפרשת טובה הארץ מאוד מאוד [פרשת שלח (במדבר יד, ז)] (עה"ק[2] ירושלים ת"ו[3], שנת תרס"ב[4]).

לחי' אהו"נ[5] וחביב לבבי הרב ר'[6] אי"צ[7] הכהן שליט"א[8] ענ"ב[9] בו"ב יחיו כולם בנעימים ויתענגו כולם עכט"ס[10]. יהי ד עמו ויעל.

ביום ה' העבר כתבנו באריכות, בכל פרטי עיר יפו. עתה הנני להוסיף דברים. ע"ד[11] שאלתו מה דעת הגרש"ס[12] [הרב שמואל סלנט, רבה של ירושלים] נ"י[13], הנה עתה שבתי מביתו, אשר הוא דר אצל הביהכנ"ס[14] הגדולה, שהיינו לרגלי הפומבי שעשו היום כ' סיון להמאורע שבקישינוב, [פרעות קישינב, ניסן תרס"ג] ל"ע[15], ושאלתיו ע"ז[16], והשיב בשמחה מי יתן והי'[17], אדרבה יכבדנו בביאתו גם לפה, וכי נוכל לתקן הרבה כשנהי'[18] בדעה א' אי"ש[19] כו'[20] וכו'[21]. וכן באמת גם השערתי, כי הרבה הרבה נוכל לפעול בכלל, וביחוד על בעלי המושבות, ואם כי נמצאו בהם חפשים, וגם ח' יק"א[22] העומלת להעמיד בתי-ספר לפי רוחם, בכ"ז[23] אם אנחנו רבנים נהי'[24] לאגודה א' לעמוד נגדם הכל נוכל בעה"י[25]. ובכלל ראיתי אשתקד בהיותי ברל"צ[26], [בראשון לציון] אשר נחשבת יותר לבני הדור החדש, כי נמשכו אחרי וכבדוני מאד בחשבם לכבוד גדול כי יהיו יחד באהבת רבני ירושלים. כן מן הראוי לקרבם בזרוע, ואז תהי'[27] פעולתנו הרבה עליהם, ויהי'[28] טובה לכלל ישראל. ובכל הרצון החפשי של החי' יק"א, מסעדיהם ומנהליהם בעניני המושבות, כפופים הם אל הרבנים מפני עסק היין אשר מוכרחים לתעודתנו. ועיקר הדבר, שבכל דבר להיות דעתנו לרצון ד' ית"ש[29] מצותיו ותורתו, ובל ישים לב למפלגות השונות, שביפו ואגפי', כי בכ"ז ישמעו לרבנים, וחלילה לא ימרו פיהם בגלוי אם רק נדע איך לנהוג עמהם, וכ"ג נ"י כבר מנוסה ומובחן ומובהק לזה, בטחוננו בד' כי כדרכו מאז כן ינהג גם לימים הבעל"ט[30] איד"ש ובתמימותו ותהלוכותיו הכל יוכל, ודברי אבינו הזקן זי"ע[31] "עם עקש תתפל" [תהלים יח, כז] וכו' הם לנו לעינים. וכן ראוי לנהוג, ולבלי לגלות דעתנו לכל מי שאין אנו מכירים אותו היטיב, והרבה הרבה צריך לבדוק, כי רבים ערומים

כנחשים, אבל כ"ג[32] שי'[33] יכירם היטיב, ולא יכשל בהם, ובעזה"י[34] יתבטלו וימסו כדונג נגדו. עלה והצלח בכל מכל כל.

והנני בזה חודו"ז[35] המצפה לראותם בלבבות שמחות בקרוב באריכת ימים ושנים

אלי' דוד

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ב - השנה תרס"ב (1901/1902)
5. אהו"נ - אהוב נפשי
6. ר' - רבי
7. אי"צ - אברהם יצחק (הרב קוק)
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. ענ"ב - עם נות ביתו
10. עכט"ס - עם כל טוב סלה
11. ע"ד - על דבר
12. הגרש"ס - הגאון רבי שמואל סלאנט
13. נ"י - נרו יאיר
14. הביהכנ"ס - הבית הכנסת
15. ל"ע - לא עלינו
16. ע"ז - על זה
17. והי' - והיה
18. כשנהי' - כשנהיה
19. אידי"ש - אחרי דרישת שלום
20. כו' - וכולי (וכן הלאה)
21. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
22. יק"א - יק"א (חברת ההתיישבות היהודית)
23. בכ"ז - בכל זאת
24. נהי' - נהיה
25. בעה"י - בעזרת השם יתברך
26. ברל"צ - בראשון לציון
27. תהי' - תהיה
28. ויהי' - ויהיה
29. ית"ש - יתברך שמו
30. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
31. זי"ע - זכותו יגן עלינו
32. כ"ג - כבוד גאונו
33. שי' - שיחיה
34. ובעזה"י - ובעזרת השם יתברך
35. חודו"ז - דורש פענוח

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נוספות ג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (תרס"ד - ירושלים) **נמען:** מאת האדר"ת אל הרב קוק

ברכת האדר"ת לרב קוק לקראת כניסתו לרבנות יפו: שתהיה רגלו מבורכת, שדבריו יישמעו, ושיזכה לזכות את הרבים. האדר"ת מצטער שבגלל מחלתו אינו יכול לנסוע לקבל את פניו.

עיקרי הדברים

- ברכה לכניסה לרבנות יפו.
- צער האדר"ת על מחלתו.

נוסח האגרת עם ביאור

תחל שנה וברכותיו שנת השקט ובטח עד העולם.

מזל טוב, אושר וברכה, שלוה והצלחה, ברבי ובהמשכה, לכ'[1] ידיד לבי ואהוב נפשי, [מכתב ברכה מחותנו של הרב קוק, האדר"ת, לרגל כניסתו לרבנות] ואהוב כל מכיריו ויודעיו, ח' הגאון המוכתר בשם טוב הראוי לו, ת"ל[2], מ' אברהם יצחק הכהן הגדול מאחיו, ד' יחזקהו ויאריך ימיו ושנותיו.

בריך מתייך לשלם, ויהא רעוא דתרום רישי' אכולא כרכא, [בואך ברוך לשלום, ויהי רצון שתרום ראשך על כל העיר (על פי ברכות נו)] יברכהו ד' שתהי'[3] רגל המבורכת, [על פי בראשית ל, ל] ויקוים בו תיכף לת"ח[4] ברכה [על פי ברכות מב] יתברכו בו קהל עדתו ד' עליהם יחיו, ישלח ד' ברכה מרובה לרגלו.

תהא השעה שיקבל בה הרבנות לאורך ימים ושנים שעה מוצלחת, תרמיני' שעתי' להצלחת גו"נ[5].

יהיו דבריו נשמעים לרצון השי"ת[6], וישמח ד' במעשיו ובדרכיו, יזכנו השי"ת לזכות את הרבים, ויאר עינינו בתורתו וישם לבנו לעבודתו ויראתו כל הימים, ונזכה לתקן כל הצריך תיקון בעה"י[7].

בעונותי נבוכותי, מפני מגינת לבי, ל"ע[8], שאין ביכולתי ליסע ג"א[9] לקבל פניו באהבה, כאשר דמיתי אשתקד, ולכן לא אוכל לזכור את אשר הגו רעיוני מתחילה לכתוב לו.

והנני בזה חודו"ז[10] שיחיו כולם לאויוש"ט[11] באה"ק[12],

המצפה לראותם כולם פא"פ[13] בשמחה וגיל במהרה ולאוי"ט[14],

אלי' דוד

1. לכ' - לכבוד
2. ת"ל - תודה לא-ל
3. שתהי' - שתהיה
4. לת"ח - לתלמידי חכמים
5. גו"נ - גוף ונפש
6. השי"ת - השם יתברך
7. בעה"י - בעזרת השם יתברך

8. ל״ע - לא עלינו
9. ג״א - גם אני / גם אנו
10. חודו״ז - דורש פענוח
11. לאויוש״ט - לאורך ימים ושנים טובות
12. באה״ק - בארץ הקודש
13. פא״פ - פנים אל פנים
14. ולאוי״ט - ולאורך ימים טובים

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נוספות ד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (תרס"ד - ירושלים) **נמען:** מאת האדר"ת אל הרב קוק

האדר"ת מייעץ לרב קוק לתכנן את דרכו לארץ במתינות, כי בוודאי יתעכב יותר מן המשוער. כשיבוא יראה את המפעלים בירושלים וידברו על הכול. האדר"ת מזכיר לו לקחת גם בגד פשוט, ומבקש שיודיעו לו ביום הנסיעה.

עיקרי הדברים

- עצות לעלייה לארץ.
- תיאום פגישה בירושלים.

נוסח האגרת עם ביאור

ח' ידי"נ[1] הגאבד"ק[2] יפו [מכתב מאת האדר"ת, חותנו של הרב קוק, אליו לפני עלייתו לכהן כרב יפו] תי"ו[3],

בכל עוז תשוקתי לחדות את פניו בשמחה וגיל בהקדם האפשרי בעזה"י[4].

בכ"ז[5] מצאתי להעירו כי יחשוב דרכו מקודם כי בודאי יתמהמה בפה יותר ממה שיחשוב בעצמו, ולכן יעשה דרכו לפעה"ק[6] במתינות, וכמובן שלא יוכל למנוע מלדרוש בפה אידי"ש[7]. ולראות כל המפעלים האדירים שבעה"ק[8] והראויים לראותם ולדעתם היטיב, ובודאי נדרש לו מקודם לדעת דרכי עירו ומח"ק[9] תי"ו, אשר עליו להודע בטרם בואו הנה, ובהיותו פה נשוחח איש את רעהו בכל הנוגעים לכלל ולפרט ולפרטי פרטים, ודי יתקננו בעצה טובה מלפניו.

בהכינו לנסוע בל ישכח ליקח אתו גם בגד פשוט, והתורה חסה על ממשי"ש[10], ["התורה חסה על ממונם של ישראל" (ראש השנה כז)] ודי יזכנו לראות עיר קדשנו בתפארתה וארמון על תלו [ירמיהו ל, יח] וכי"ג יכהן פאר בכהונה גדולה במהרה.

ביום נסיעתו יודיעוני בבוקר כי בו ביום הוא נוסע בהצלחה.

והנני חוי"ד[11] המצפה ומבשר שלומנו

אלי' דוד [הרב אליהו דוד רבינוביץ תאומים, האדר"ת, רב העדה האשכנזית בירושלים]

---

1. ידי"נ - ידיד נפשי
2. הגאבד"ק - הגאון אב בית דין קהילת
3. תי"ו - תבנה ותכונן
4. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
5. בכ"ז - בכל זאת
6. לפעה"ק - לפה עיר הקודש
7. אידי"ש - אחרי דרישת שלום
8. שבעה"ק - שבעיר הקודש
9. ומח"ק - דורש פענוח
10. ממשי"ש - ממונם של ישראל

11. חו"ד – חותנו ודודו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נוספות ה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (תרס"ד - ירושלים) **נמען:** מאת האדר"ת אל הרב קוק

האדר"ת מחכה לבשורה על מסעו של הרב קוק במושבות. האדר"ת עצמו לא זכה לבקר בהן בגלל מחלתו, מלבד ביקור קצר בראשון לציון, ושמח שהזכות להדריך את אנשי המושבות במצוות התלויות בארץ עברה לרב קוק.

עיקרי הדברים

- ביקור הרב קוק במושבות.
- מחלת האדר"ת.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], (עה"ק[2] ירושלים ת"ו[3], שנת תרס"ד[4]).

לח, ידי"נ[5] ואהו"ל[6] הגני"י[7], [מכתב מחותנו של הרב קוק, האדר"ת, אחרי עלייתו לכהן ברבנות יפו] הרב ר' אברהם יצחק הכהן שי'[8] לאוי"ט[9] ענ"ב[10] ובו"ב[11] ויגדלום לתוחומעש"ט[12] בכל הטוב.

ארכו לי הימים לחכות על בשורת שלומו הטוב מנסיעתו ועבודתו לאחינו יושבי הארץ, ד' עליהם יחיו דגן ויפרחו כגפן סלה. אני בעוה"ר[13] לא זכיתי להעונג הזה, אשר רבות קויתי לו מאז זכיתי לעלות אל הקודש, כי אעבור על כל מושבות אחינו המחזירים עטרה ליושנה, אבל למגינת לבי מאז באתי לפעה"ק[14] עונותי יסרוני ל"ע[15], ורק האחת עלתה לי זה שנתים שהייתי ברל"צ[16] [בראשון לציון] כשני ימים, ד' יחזקני ויאמצני, וזכות אבותי ז"ל[17] תעמוד לי להחלימני לימים טובים לבריאותי, להשביעני מטובו, טוב ארצו הק'[18], לראותה מבורכת ממעשה ידי אחינו להתפאר.

אמנם נתגלגל זכות ע"י[19] כ"ג[20] נ"י[21] להורותם דרך ד' לשמור מצותיו וחוקותיו התלויות בארץ, לעבדה ולשמרה בכל הלכותי' הרבות.

יחוס ד' על עמו ויראנו בישועתו ולא ישמע פו"צ[22] בערי ישראל, ונשמע רק טובה וברכה, כתקות חודו"ז[23] המצפה,

אלי' דוד

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ד - השנה תרס"ד (1903/1904)
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. ואהו"ל - ואהוב לבי
7. הגני"י - הגאון נרו יאיר
8. שי' - שיחיה
9. לאוי"ט - לאורך ימים טובים

10. ענ"ב - עם נות ביתו
11. ובו"ב - ובני ביתו
12. לתוחומעש"ט - לתורה ולחופה ולמעשים טובים
13. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
14. לפעה"ק - לפה עיר הקודש
15. ל"ע - לא עלינו
16. ברל"צ - בראשון לציון
17. ז"ל - זכרונו לברכה
18. הק' - הקטן
19. ע"י - על ידי
20. כ"ג - כבוד גאונו
21. נ"י - נרו יאיר
22. פו"צ - פרץ וצווחה
23. חודו"ז - דורש פענוח

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נוספות ו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (תרס"ד - ירושלים) **נמען:** מאת האדר"ת אל הרב קוק

האדר"ת שמח על פעולת הרב קוק בראשון לציון, ומספר על התרגשותו בביקורו שם, כשראה את פרי עבודת האיכרים. האדר"ת מעודד את מאמצי הרב קוק לעשות שלום בין המפלגות, אבל מזהיר מ'גונבי הדעת' ומאנשים שחותרים תחתיו. האדר"ת מסכים לדבריו על תרומות ומעשרות מזרע של נכרי.

עיקרי הדברים

- פעולת הרב קוק בראשון לציון.
- אזהרה מגונבי דעת.
- תרומות ומעשרות מזרע נכרי.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], (עה"ק[2] ירושלים ת"ו[3], שנת תרס"ד[4]). אור צום הרביעי [י"ז בתמוז (על פי זכריה ח, יט)] יהפך ב"ב[5] לשו"ש[6].

שלו'[7] שלו' לכ'[8] ח' הגנ"י[9] שי'[10] לאוי"ט[11] ענ"ב[12] מנב"ת[13] תחי'[14] עבו"ב[15] יגדלום בכל הטוב לתוחומעש"ט[16].

התמהמהתי כל השבוע לגודל החום אשר כבד עלי הכתיבה, ל"ע[17], ובשגם כתב ענינים אחדים ולדבר עם אחרים, מה שאינו בידי. חפצתי להתראות עם הרה"ג[18] ר"ל משניפישאק שי' לאוי"ט, ולא בא לביתי בימים האלו, ולקרוא לו חוששני מפני כת"ר[19] היקר לי מאוד. לדבר עם הגרש"ס[20] [הרב שמואל סלנט, רבה של ירושלים] נ"י[21] בעצמי א"א[22] לי ל"ע, ועכבתי עד שיבא איש סודו, שאנו מוסרים דברינו זל"ז[23] על ידו, והוא באמת יקר ונעלה ונאמן מאוד, וכתבתי בזה מה שמסר לי להשיב אחרי שהעתיק ממכתבו דמר על כל המאורע.

שמחתי מאוד מנסיעתו ופעולתו במושב (ומדוע לא נאמר עיר, וכן על כל המושבות, [כלומר: ראשון לציון ראויה להיקרא עיר ולא "מושב"] כאשר יתענג לראותם אידי"ש[24]) רל"צ[25]. כמוהו כמוני ראיתי בהיותי אצלם בי"ד[26] אלול תרס"ב[27], כי ישמעו לכל אשר נאמר עליהם. אין די באר שמחת לבבי וששון נפשי בשני הימים שהייתי בדרכי ובשבתי שם, אין לתאר כמה נזולו דמעי גיל מעיני מרוב עליצות נפשי, אשר בחס"ד[28] זכיתי לראות כי הגפן יתן פריו מעמל אחינו, שמסרו נפשם לעבודת אה"ק[29] לעבדה ולשמרה, וביחוד בשמרם החובות התלויות בארץ, כדת של תורה. ואשרי חלקו של כ"ג[30] שי', שנפל לו בנעימים לפקח על איסורי ערלה וכלאים ולקיים הכל כמצווה ומוזהר עלינו. בשנה הראשונה לבואי פה חשבתי ליפוק לקרייתא לכל המושבות לפקח על כל דבר, אבל עונותי יסרוני ל"ע, זקנה קפצה עלי, וחלישות עצומה ממיחוש הפיבער [הקדחת (מלריה)] ל"ע אשר דכאוני מאוד, עד כי לא יכולתי לצאת ולבא, ע"כ[31] מה מאוד שמחתי עתה אשר יתגלגל זכותם ע"י[32] כ"ג שי' בעמלו ופעלו, במעשיו ובדיבורו, אשר ת"ל[33] יפה כוחו בכל, בלי ע"ה[34], יותר באין ערוך ממני, לאט לאט יהא בכוחו ותבונתו להשריש בהם כל הטוב, וישמעו

לדבריו גם אותם אשר עיקרם מהדור הישן ונופם נוטה למנהגי אירופא והבלי הדור החדש, בכ"ז[35] לב רובם לטובה, ואמנם כל דבר צריך מתינות רב לראות סוף מעשה במחשבה תחילה.

ידידי שי' מתאמץ לעשות שלום בין כל המפלגות, אשרי חלקו שנפל לו בנעימים אשר חכו ממתקים למשוך אבירים בדבריו, לעשות מעשה צור שבטו לרדוף שלם, מה טוב ומה נעים, אולם מאוד ראוי הדבר לעשות במתינות הרבה, וביחוד שיש גונבי הדעת רבים, ותומתו דמר כת"ר שי' לא תוכל לחדור אל אופל חדרי הבאים במחתרת לחתור תחת כסא כבודו ולהפוך את הכל לחפצם.

ע"ד תרו"מ[36] של נכרי שזרע שלא ברשות, נחמדים דבריו מאוד וא"צ[37] להסכמתי.

וד' יצילנו משגיאות, ויראנו בישועתו כתקות ח' ודודם הכותב באישון לילה ברפיון ידים מצפה לרח"ש[38],

אלי' דוד

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ד - השנה תרס"ד (1903/1904)
5. ב"ב - בני ביתו
6. לשו"ש - לששון ולשמחה
7. שלו' - שלום
8. לכ' - לכבוד
9. הגנ"י - הגאון נרו יאיר
10. שי' - שיחיה
11. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
12. ענ"ב - עם נות ביתו
13. מנב"ת - מנשים באהל תבורך
14. תחי' - תחיה
15. עבו"ב - עם בנותיה ובניה
16. לתוחומעש"ט - לתורה ולחופה ולמעשים טובים
17. ל"ע - לא עלינו
18. הרה"ג - הרב הגאון
19. כת"ר - כבוד תורתו
20. הגרש"ס - הגאון רבי שמואל סלאנט
21. נ"י - נרו יאיר
22. א"א - אי אפשר
23. זל"ז - זה לזה
24. איד"ש - אחרי דרישת שלום
25. רל"צ - ראשון לציון
26. בי"ד - בית דין
27. תרס"ב - השנה תרס"ב (1901/1902)
28. בחס"ד - בחסדי ד'
29. אה"ק - ארץ הקודש
30. כ"ג - כבוד גאונו

31. ע"כ - על כן
32. ע"י - על ידי
33. ת"ל - תודה לא-ל
34. ע"ה - עליו השלום
35. בכ"ז - בכל זאת
36. תרו"מ - תרומות ומעשרות
37. וא"צ - ואין צריך
38. לרח"ש - לרחמי שמים

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נוספות ז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו סיון תרס"ד - ירושלים **נמען:** מאת ר' שמואל סלנט והאדר"ת אל פקידות יק"א

הודעה רשמית שהרב קוק מונה לרב יפו והמושבות, וכל ענייני המצוות התלויות בארץ - כלאיים, ערלה, תרומות ומעשרות - בידו. הפקידות מתבקשת להודיע לבני המושבות לסור למשמעתו בענייני הדת.

עיקרי הדברים

- מינוי הרב קוק לרב יפו והמושבות.
- סמכותו במצוות התלויות בארץ.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] ירושלים ת"ו[3], יום א' ט"ו סיון תרס"ד[4].

כבוד הפקידות של חברת היק"א[5] [פקידות חברת יק"א, שניהלה את מושבות הברון] להנהגת המושבות, שלו'[6] וברכה.

הננו להודיע לכבודם, כי הרב הגאון המובהק הצדיק אשר שמו כשמן תורק [שיר השירים א, ג] מוהר"ר[7] אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א[8] הופקד, לשמחת לבבנו, לרב להעיר יפו ולהמושבות [מינוי הרב קוק לרב יפו והמושבות, בתרס"ד] תובב"א[9]. ומעתה כל הענינים השייכים למצות התלויות בארץ, וההשגחה על עניני כלאים וערלה וכו'[10] תרומה ומעשרות וכו', הכל יהיה נחתך על ידי ידידנו הרב הנז' שליט"א, שאנו וכל בית ישראל סומכים עליו ומחזיקים ידיו בכל תקף ועוז.

ותואיל נא הפקידות להודיע הדבר גם לכל בני המושבות, וכי בכל עניני הדת יסורו למשמעתו ויעשו ככל אשר יורם, מבלי סור מדבריו, כרצון כל שלומי אמוני ב"י[11] חובבי עמם וארצם, ורצון החותמים בברכה,

שמואל סלאנט [הרב שמואל סלנט, רבה של ירושלים]

אליהו דוד ראבינאוויץ-תאומים [הרב אליהו דוד רבינוביץ תאומים, האדר"ת, רב העדה האשכנזית בירושלים וחותנו של הרב קוק]

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ד - השנה תרס"ד (1903/1904)
5. היק"א - ה + יק"א: יק"א (חברת ההתיישבות היהודית)
6. שלו' - שלום
7. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
10. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
11. ב"י - בני ישראל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נוספות ט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (תשא תרס"ב - ירושלים) **נמען:** מאת האדר"ת אל הרב קוק

האדר"ת מתאר את מחלתו. בעניין השמיטה (תרס"ב), נציגי המושבות ביקשו ממנו להקל לפי המבי"ט והמהרי"ט, ולפי הפאת השולחן. ההפסד עצום, וקיום הישוב כולו בסכנה. רב יפו כתב לו שר' יהושע לייב דיסקין התיר בשמיטה הקודמת. דעתו השתנתה מאז שנת תרנ"ו, אבל חסידי ר' יהושע לייב מתנגדים, וסומכים על טבלה של כעשרים רבנים שאסרו. גם ר' שמואל סלנט מסרב לומר דבר. האדר"ת לא יאמר דבר, ומבקש מהרב קוק לעיין בהלכה.

עיקרי הדברים

- מחלת האדר"ת.
- לחץ המושבות להקל בשמיטה.
- שינוי דעת האדר"ת.
- התנגדות חסידי ר' יהושע לייב דיסקין.

נוסח האגרת עם ביאור

לאגרת רז, ועי' אגי רמח. [ראו (כרך א', אגרת רז) ו-(כרך א', אגרת רמח)] לענין השמיטה. אגרות של הגאון האדר"ת[1] זצ"ל[2].

ב"ה[3].

שפעת ברכות והצלחות ושלומים אלף לידיד לבי ואהוב נפשי ח' הרב ר' אברהם יצחק הכהן קוק שיחי'[4] לאוישטו"נ[5], הוא וביתו ובו"ב[6] ויגדלום לתחומעש"ט[7] בהרחבה ועונג רב.

נלאינו לחכות קרוב לשני חדשים על מכתבו. וממש החיו אותנו.

אין אני בן חורין מלהודיע את אשר אתי. והוא מ"ע[8] שבתורה ט"ט[9] יקרא. ["וטמא טמא יקרא" (ויקרא יג, מה):] מכאן שאדם צריך להודיע צערו לרבים, כדי שיבקשו עליו רחמים (שבת סז)] איננני בבריאותי כראוי ל"ע[10], אני מסובל תמיד במיחוש הפיבער ל"ע, אשר היא מהלכת בפה תמיד ל"ע, ואין כל אדם נקי מזה, אם מעט ואם הרבה, גר ותושב, ותמיד אני מוכרח ליקח חינא ל"ע, וע"י[11] הפיבער נתגברו גם השיעולים לפרקים ל"ע, וחלישותי רבה מאוד, ד' יחזקני. אנא יזכירני תמיד בתפלתו, שיאמצני השי"ת[12] לתורתו ולעבודתו הקי[13].

עגמ"נ[14] הרבה יש לי מענין השמיטה, שקודם החנוכה הי[15] פה המ"ץ[16] ממושב פתח תקוה ובעה"ב[17] נכבד מקולניא אחרת והפצירוני להקל להם ע"י[18] הוראת המבי"ט[19] והמהרי"ט[20] בהבלעה, [מכירת הקרקע לנכרי בשמיטה, בצירוף השכרה "בהבלעה", על פי פוסקי צפת במאה ה-16] וכ"פ[21] הפאת-השולחן. [ספרו של רבי ישראל משקלוב על המצוות התלויות בארץ] ואם כי כבר היא שנה הששית, אבל ההפסד לא יתואר, אינו משום חיי נפש של האכרים, אשר ג"כ[22] יעלו ליותר משי' בתי אבות הי"ו[23], רק פשוטו כמשמעו שכל הישוב יתבטל לגמרי באין שום שם וזכר לו חלילה. והגאבד"ק[24] יפו נ"י[25] כי[26] לי שכבר הורה הגרי"ד[27] [הרב יהושע לייב

דיסקין] ז"ל[28] בהשמיטה שלפני לסמוך עליהם, ואמר שמי שיסמוך עליהם מי יוכל למחות בידו, וכן נעשה. וג"א[29] השבתי ג"כ בפשיטות, כבר הורו. ודעתי עתה שונה הרבה מבשני תרנ"ו[30], שאז נתווכחתי בדובעללן עם הגאבד"ק[31] ביאליסטאק, [הרב שמואל מוהליבר, רבה של ביאליסטוק, ממצדדי היתר המכירה] יבדילנו ד' לחייטו"א[32], אבל עתה הרבה הרבה נשתנו. אבל חברו עלי מחסידי הגרילי"ד ז"ל, שלא ידעו רק מה שיצא לאסור בש' תרמ"ט[33] למגדר מילתא נגד הפושעים שרצו ממש לעקור מצות שביעית, וסמכו ע"ד[34] הגרי"א[35] [הרב יצחק אלחנן ספקטור, רבה של קובנה, שאישר את היתר המכירה בשמיטת תרמ"ט] ז"ל. ואם כי הרביתי לדבר בהאסיפה שעשיתי בביתי, כי לע"ע[36] גם הוא הי' מתיר, וכמו שהרב דיפו כ' לי שהתיר לו, - הם באחת אינם מאמינים לו, ואין להם אלא מה שהביאו טבלא חתומה בחותמו ועלי'[37] כעשרים רבנים ומופלגים שלא להתיר גם ע"י א"י[38] בשום דבר רק לאוקמי אילנא, ובכן נסתם הפתח, ואם שהישוב חרב ח"ו[39] וש' בתי אבות שומרי תורה ותרומ"ע[40] א"ל[41] במה לחיות, זה אין דאגתם, ואני קראתי עליהם מש"כ[42] בחו"מ[43] בשלו יכול לקדש ש"ש ולא בש"א. [אדם רשאי לקדש שם שמים בממונו שלו ולא בממון של אחרים] והגרש"ס[44] נ"י אף שאז (תרנ"ו) התיר, עתה יאמר שא"א[45] לו לומר דבר. ולזאת השבתי שלא אומר בזה מאומה, ורק כל מה שיודעים מהגרילי"ד[46] ז"ל שהתיר לא ישגיחו כלל על המחמירים. ואני מוכן לכתוב לגאוני גאליציא ממכירי שליט"א[47], אך חלישותי וטרדותי לא הרשוני עד כה. אולי יתחזק כתר"ה[48] לעיין בהלכה זו.

והנני בזה חו"ד[49] ידידם המצפה אשרם והצלחתם, ולבשר ולהתבשר טוב מכלל ומפרט,

אלי' דוד

כו"ח[50] יום ה' תשא תרס"ב[51] (עיה"ק[52] ירושלים ת"ו[53]).

---

1. האדר"ת - אליהו דוד רבינוביץ־תאומים
2. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
3. ב"ה - ברוך השם
4. שיחי' - שיחיו
5. לאוישטו"נ - לאורך ימים ושנים טובות ונעימות
6. ובו"ב - ובני ביתו
7. לתחומעש"ט - לתורה ולחופה ולמעשים טובים
8. מ"ע - מצות עשה
9. ט"ט - טמא טמא (יקרא)
10. ל"ע - לא עלינו
11. וע"י - ועל ידי
12. השי"ת - השם יתברך
13. הק' - הקטן
14. עגמ"נ - עגמת נפש
15. הי' - היה
16. המ"ץ - המורה צדק
17. ובעה"ב - ובעלי הבתים
18. ע"י - על ידי
19. המבי"ט - רבי משה מטראני
20. והמהרי"ט - והמורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ט (למשל: יעקב + טוביה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם

21. וכ"פ - וכן פסק
22. ג"כ - גם כן
23. הי"ו - השם יברכהו ויחייהו
24. והגאבד"ק - והגאון אב בית דין קהילת
25. נ"י - נרו יאיר
26. כ' - כבוד
27. הגריל"ד - הגאון רבי יהושע לייב דיסקין
28. ז"ל - זכרונו לברכה
29. וג"א - וגם אני
30. תרנ"ו - השנה תרנ"ו (1895/1896)
31. הגאבד"ק - הגאון אב בית דין קהילת
32. לחייטו"א - לחיים טובים ולשלום
33. תרמ"ט - השנה תרמ"ט (1888/1889)
34. ע"ד - על דבר
35. הגרי"א - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות י, א (למשל: יעקב + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
36. לע"ע - לעת עתה
37. ועלי' - ועליה
38. א"י - ארץ ישראל
39. ח"ו - חס ושלום
40. ותרומ"ע - ותרומות ומעשרות
41. א"ל - אמר ליה / אמר לו
42. מש"כ - מה שכתב
43. בחו"מ - בחושן משפט
44. והגרש"ס - והגאון רבי שמואל סלאנט
45. שא"א - שאי אפשר
46. מהגריל"ד - מהגאון רבי יהושע לייב דיסקין
47. שליטי"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
48. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
49. חו"ד - חותנו ודודו
50. כו"ח - כתיבה וחתימה
51. תרס"ב - השנה תרס"ב (1901/1902)
52. עיה"ק - עיר הקודש
53. ת"ו - תבנה ותכונן

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נוספות י

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ג אייר תרס"ב - ירושלים **נמען:** מאת האדר"ת אל הרב קוק

האדר"ת כותב שרב יפו ביקש אספת רבנים בעניין השמיטה, ושכמעט אין עצה מלבד 'שב ואל תעשה'. האדר"ת שואל אם מותר לקדש על יין מבושל, מאחר שהרופאים אסרו עליו יין. האדר"ת מבקש מהרב קוק לחבר קיצור הלכות תרומות ומעשרות ביידיש להפצה, ושואל על מצוות ראשית הגז שקיים לטובת הרב קוק.

עיקרי הדברים

- אספת רבנים על השמיטה.
- קידוש על יין מבושל.
- קיצור הלכות תרומות ומעשרות ביידיש.
- ראשית הגז.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], יום ג' י"ג אייר תרס"ב[2] (עיה"ק[3] ירושלים ת"ו[4]).

ע"ד[5] הנחמדים בענין השביעית הרבה לי לדבר. וכעת בא לפה ידי"נ[6] הרב דיפו שי'[7] להתיעץ בזה, לאשר בני המושבות מטרידים אותנו מאוד איך לקבוע ההלכה בזה. וכמעט אין עצה רק להיות שוא"ת[8], וצ"ע[9] טובא בזה. לא טוב עשו במה שנתאחרו עד כה. לכתוב מזה ככל לבבי כבד עלי הרבה כעת, ואולי אכתוב מהקולוניא איד"ש[10]. ועתה אני ממהר לכתוב, לאשר כבר נתאחרתי וח"ו[11] ידאגו על שלומנו.

הרה"ג[12] דיפו שי' רוצה שאאסוף אסיפת כל הרבנים דפה עוד בדבר השמיטה. ואיד"ש[13] כאשר יעלה בידינו אכתוב לכתר"ה[14] כל מה שיוסכם בידינו איד"ש לזכינו לכונן לאמתה ש"ת[15].

והנני לבקש מכתר"ה[16] נ"י[17], יעשה זאת למעני ממש, לברר הדין להלכה למעשה. הן הזהירוני הרופאים מיין, ל"ע[18], מפני השיעול ל"ע, ולבי עלי דוי על ביטול קידוש עה"י[19], וצר לי לקדש שישתו אחרים, שהוא מחלוקת באחרונים, ושיקדשו אחרים ואני על הפת ג"כ[20] למו"ר[21], ולכן בדעתי לקדש על יין מבושל, שכפי פשטות הלשון הוא גם שהצמוקים מבושלים ומסננין היין שהוא יין גמור, וכ"כ[22] בדה"ח[23] וח"א[24], ["דרך החיים" ו"חיי אדם"] אך הגרש"ק[25] בס'[26] החיים חולק [רבי שלמה קלוגר, בספרו "החיים"] שזה ל"נ[27] יין מבושל רק שמבשלין היין עצמו, וכלי המשנה בתרומות, ולדעתו אינו יין כלל, ותומך דבריו על הרלב"ח[28]. והנה בשו"ת[29] עמודי אור סתר דבריו, וחולק להלכה. אך אחרוני זמנינו המקצרים, בס' קצש"ע[30] ומש"ב[31], ["קיצור שולחן ערוך" ו"משנה ברורה"] הביאו ד' הרש"ק[32], ולכן לבי נוקפי מאוד, וחוששני הואיל שיצא מפי או"צ[33]. ואף כי לרבים הקלתי בהיותי במיר, לגודל הדוחק עתה ביין שם, מפני פקודת המלכות ל"ע, וגם בפה השבתי לרופא בע"פ[34] בעד חולה שא"א[35] לו ד"כ[36] ביין שיעשה כן, וקילס מאוד עצתי זאת, ולמגינת לבי לא עשיתי בעצמי כן, אשר בד"כ[37] בודאי גם הגרש"ק מודה שלא

גרע מיין תפוחים ולאקרעץ. אך בכל קידוש והבדלה חושקני מאוד לדעת הלכה למעשה בזה, ויראתי לסמוך ע"ע[38] פן נוגע אני, ומובטחני בו שיעלה הלכה לאמתש"ת[39] בעזה"י[40] כדרכו הטוב.

עוד אבקשהו, מה שלבי עלי דוי, ובשנה העברה נזכרתי אחרי שכבר עבר הזמן. הן בקרוב קרב עת בצירת הענבים וקצירת התבואות וכל הפירות, והן רבים נכשלים באכילתם טבלים. וכבר הרעשתי אשתקד להדפיס פתקאות קצרות דיני ההפרשות בקצרה ובלשון זארגאן [ביידיש] , אך לא השגתי מי שיכתבם ויסדרם כראוי. ע"כ[41] אבקשהו, יסדר בקיצור נמרץ, הלכות קצרות, דיני תרומה גדולה, מעשר, תרומת מעשר, מעשר עני, (שבשנה הזאת), מעשר שני, איך יפריש כ"א[42] בקנייתו מן השוק, ולי זארגאן, ואני אדפיסם על הוצאותי אי"ש להפיצם בכל המושבות ובפעה"ק[43] וכל העיירות הקדושות.

גם בזה לא אפונה כי יכוין כתר"ה[44] נ"י לעשות להלמ"ע[45] עצהיו"ט[46].

אוכל לבשרו, אשר ב"ה עלה בידי, מה שקויתי עד כה, לקיים מצות ראשית הגז, [דברים יח, ד: נתינת ראשית גז הצמר לכהן] אשר זמנו הוא בעת הזאת שאז זמן הגיזה. ונתתי שני ליטראות צמר כמו שהוא, לזכות בעד כתר"ה נ"י. ועתה אשאל למעכ"ת[47] נ"י איך אעשה בהם. הן המצוה היא ליתן מלובן ולא צואי, וה"ט[48] לפי שקנאו בשינוי, אבל בכה"ג[49] שכבר זיכיתי ע"י[50] אחר, א"כ[51] ה"ל[52] שלהם, וגם י"ל[53] דאין אני מכוין כלל לזכות ע"י שינוי רק לטובתם. ע"ז[54] אחכה על תשובתו.

והנני בזה חוי ודודם המברכם להתענג עכ"ט[55] ולחוג חג מתן תוה"ק[56] בשמחה, המעתיר בעד כולם מצפה לרחמי שמים,

אלי' דוד

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרס"ב - השנה תרס"ב (1901/1902)
3. עיה"ק - עיר הקודש
4. ת"ו - תבנה ותכונן
5. ע"ד - על דבר
6. יד"נ - ידיד נפשי
7. שי' - שיחיה
8. שוא"ת - שב ואל תעשה
9. וצ"ע - וצריך עיון
10. אי"ש - אחרי דרישת שלום
11. וח"ו - וחס ושלום
12. הרה"ג - הרב הגאון
13. ואי"ש - ואחרי דרישת שלום
14. לכתר"ה - לכבוד תורתו רום הדרתו
15. ש"ת - של תורה
16. מכתר"ה - מכבוד תורתו רום הדרתו
17. נ"י - נרו יאיר
18. ל"ע - לא עלינו
19. עה"י - על היין
20. ג"כ - גם כן

21. למו"ר - למורי ורבי
22. וכ"כ - וכל כך
23. בדה"ח - בדרך החיים
24. וח"א - וחיי אדם (שם ספר)
25. הגרש"ק - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות ש, ק (למשל: שמואל + קלונימוס) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
26. בס' - בספר
27. ל"נ - לא נקרא (או: לא נראה)
28. הרלב"ח - רבי לוי בן חביב
29. בשו"ת - בשאלות ותשובות
30. קצש"ע - קיצור שולחן ערוך
31. ומש"ב - ומשנה ברורה
32. הרש"ק - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ש, ק (למשל: שמואל + קלונימוס) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
33. או"צ - דורש פענוח
34. בע"פ - בעל פה
35. שא"א - שאי אפשר
36. ד"כ - דבר כזה (או: דרך כלל)
37. בד"כ - בדרך כלל
38. ע"ע - עיין עוד
39. לאמתש"ת - לאמיתה של תורה
40. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
41. ע"כ - על כן
42. כ"א - כי אם
43. ובפעה"ק - ובפה עיר הקודש
44. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
45. להלמ"ע - להלכה למעשה
46. עצהיו"ט - על צד היותר טוב
47. למעכ"ת - למעלת כבוד תורתו
48. וה"ט - והאי טעמא (וזה הטעם)
49. בכה"ג - בכהאי גוונא
50. ע"י - על ידי
51. א"כ - אם כן
52. ה"ל - הוה ליה (היה לו)
53. י"ל - יש לומר
54. ע"ז - על זה
55. עכ"ט - על כל טוב
56. תוה"ק - תורתנו הקדושה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שצד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז מרחשוון תרע"ב - יפו **נמען:** הרב שמואל נח גוטליב (עורך 'אהלי שם')

הרב קוק אינו מוצא תועלת בפרטים על עצמו לספר על הרבנים. הרב קוק מוסר את ייחוסו: אבי זקנו הוא ר' דוב מאוטיאן, אביו של ר' מרדכי גימפל יפה, ומצד אמו ר' אברהם, אב בית דין פרייל ושביז. לרשימת רבני הארץ הרב קוק מפנה לרב יחיאל מיכל פינס.

עיקרי הדברים

- ייחוס הרב קוק.
- רשימת רבני ארץ ישראל.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה, עה"ק[1] יפו ת"ו[2], י"ז מ"ח תרע"ב[3].

לכבוד ידידי הרב הגדול רב פעלים הר"ש[4] נח גאטליב [שמואל נח גוטליב, מחבר "אהלי שם", לקסיקון רבני הדור] שליט"א[5] שוי"ר[6].

הגיעני מכתבו דמר עם לוח השאלות. והנה אני העני איני מוצא תועלת בהודעות פרטיות מעניני ערכי הדל. ואם ירצה כת"ר[7] לרשום את אדריסה שלי בין הרבנים, הלא יודע אותה כי[8]. ואם ע"ד[9] משפחתי, הנה ידוע למר ששא"ז[10] הי'[11] הג"ר[12] דוב מאוטיאן אביו של הגרמ"ג[13] יפה ז"ל[14], ומצד אמי הי' אא"ז[15] הרב ר' אברהם אב"ד[16] בעיר פרייל ושעביז ז"ל. חותני הגז"ל[17] הלא ידוע הוא. והדברים המעטים אשר הדפסתי, וכן הרשומים אצלי, איני יודע אם הם ראויים לקבע אותם חטיבה.

וע"ד[18] רבני א"י[19], הלא הרי"מ[20] פינס [יחיאל מיכל פינס, מראשי היישוב בירושלים] שי'[21] בקי בהם ובשמותיהם, ואם ירשום הנראים לו וישלח אלי, אוכל להוסיף איזה שמות.

מאד חפצתי לקחת דברים עם כת"ר בעניני אה"ק[22], אשר העיר שחושבם לתועלת.

מרוב הטרדא אקצר, ואו"ש[23] וברכה, כנה"ר[24] ידי"ע[25] מוקירו ומכבדו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. עה"ק - עיר הקודש
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
4. הר"ש - הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. שוי"ר - שלום וישע רב
7. כת"ר - כבוד תורתו
8. כ' - כבוד
9. ע"ד - על דבר
10. ששא"ז - דורש פענוח

11. הי' - היה
12. הג"ר - הגאון רבי
13. הגרמ"ג - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות מ, ג (למשל: משה + גרשון) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
14. ז"ל - זכרונו לברכה
15. אא"ז - אבי אבי זקני
16. אב"ד - אב בית דין
17. הגז"ל - הגאון זכרונו לברכה
18. וע"ד - ועל דבר
19. א"י - ארץ ישראל
20. הרי"מ - הרב רבי י... מ... (שם אדם)
21. שי' - שיחיה
22. אה"ק - ארץ הקודש
23. ואו"ש - ואומר שלום
24. כנה"ר - כנפשו הרמה
25. ידי"ע - ידידו עוז

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תלג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב סיון תרע"ב - יפו **נמען:** הרב אברהם משה לונץ

על הוצאת 'פאת השלחן': הרב קוק נמנע מלהוסיף הערות ארוכות כדי לא להכביד, וצר לו שההערות מעטות מכדי שיוזכרו בהקדמה. הרב קוק מתפלא שלונץ לא הזכיר את חותנו האדר"ת בהקדמה.

עיקרי הדברים

- הערות ל'פאת השלחן'.
- השמטת זכר האדר"ת.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ב סיון תרע"ב[4].

לכ' ידידי הרב הגדול החכם הנעלה רב פעלים לתורה ולתעודה, מוהר"א[6] משה לונץ [אברהם משה לונץ, חוקר ארץ ישראל ומוציא לאור בירושלים] שליט"א[7]..

שלו'[8] וברכה באה"ר[9].

הגיעוני הקונטרסים הנדפסים מס' "פאת השלחן". [ספרו של רבי ישראל משקלוב, תלמיד הגר"א, על המצוות התלויות בארץ, שלונץ הוציא במהדורה חדשה; הרב קוק התבקש להוסיף לה הערות] והאמת אגיד לכ', כי מאז אשר כתב לי, שההוצאה הנוספת בתוספות הערות ארוכות כבדה לפניו, משכתי ידי מזה, כי לא אחפוץ להכביד על כת"ר[10], המסובל כ"כ[11] בעבוה"ק[12] להפצת תורת וחכמת א"י[13]. וע"כ[14] גם כאשר שלח לי הקונ' לא שמתי על לבי לגעור בטרדותי המרובות, ולהחפיש את עצמי מעבודות ענינים אחרים, גין זה וכעת כבר הזמן קצר. ואני מצטער מאד על אשר כ"כ מעטות הן ההערות, אשר שלחתי לכ', ואין בהן כדי חטיבה ראוי' להקרא בשם, כאשר תאר כת"ר בהמודעות, וביחוד בההקדמה הקצרה שלו. והנני שולח כעת עוד איזה גרגרים, יואיל נא לקבלם ברצון, ואם עוד יספיק הזמן, הנני נכון להוסיף עוד מעט בע"ה[15].

תמהתי על אשר לא הזכיר כת"ר כלל את שם כמו"ח[16] הגאון האדר"ת[17] [חמיו של הרב קוק, הרב אליהו דוד רבינוביץ-תאומים (האדר"ת), רבה של ירושלים] זצ"ל[18] בהקדמה. ואיך יתכן הדבר להזכיר את הערותי ולהזניח את זכרו של האדם הגדול זצ"ל. ובאמת יותר הי' ניחא לי אם לא הי' מזכיר כת"ר ע"ד[20] הערותי מאחר שהן כעת כ"כ מועטות.

והנני בזה דוש"ת[21] באה"ר ומברכו באימוץ ידים לעבוה"ק[22], בכל אשר עם לבבו הטהור לכבוד עם ד' ונחלתו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן

4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. לכ' - לכבוד
6. מוהר"א - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. שלו' - שלום
9. באה"ר - באהבה רבה
10. כת"ר - כבוד תורתו
11. כ"כ - כל כך
12. בעבוה"ק - בעבודת הקודש
13. א"י - ארץ ישראל
14. וע"כ - ועל כן
15. בע"ה - בעזרת השם
16. כמו"ח - כמורי חמי
17. האדר"ת - אליהו דוד רבינוביץ־תאומים
18. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
19. הי' - היה
20. ע"ד - על דבר
21. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
22. לעבוה"ק - לעבודת הקודש

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תעד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ה כסלו תרע"ג - יפו **נמען:** רבני ירושלים וראשי הכוללים

השוק בירושלים הוא 'הבריח התיכון' של שמירת תרומות ומעשרות ביהודה. עד כה עזרו לכך האדר"ת, ר' שמואל סלנט ור' חיים ברלין. אחרי פטירתם הרב קוק מבקש מכל רבני ירושלים להמשיך לתמוך ולממן את ההשגחה.

עיקרי הדברים

- השוק בירושלים - הבריח התיכון.
- זכר האדר"ת, ר' שמואל סלנט ור' חיים ברלין.
- בקשת המשך תמיכה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ה כסלו תרע"ג[4].

עתרת שלו'[5] וברכה לראשי עם קדוש בעיר קדוש עליון, הרבנים הגאונים, גדולי עיקו"ת[6] ירושלים עה"ק תובב"א[7], ב"ד[8] הצדק, וראשי הכוללים; וכל הרבנים העומדים על הפקודים למוסדי הקודש, לכל העדות ומקהלות עם ד' בעיר עז לנו, יברך ד' חילם ובאור פניו יברכם, באורך ימים טובים וכל טוב סלה.

רבותי הגדולים,

זה עדן ועדנים [זה זמן רב (דניאל ז, כה)] אשר אנחנו עומדים בחסדי השי"ת[9], צור ישראל ומושיעו, בקשר קדוש ואמיץ להגן על יסוד המצות החביבות התלויות בארץ, בחיי ישובנו החדש, ותוצאותיו לכל ארה"ק[10] כולה, ולכל קהל הגולה, יברכם ד'.

החטיבה היסודית הצריכה טיפוח תדירי והשגחה תמידית, היא השמירה מאיסור טבלים, [השמירה שלא יימכרו פירות שלא הופרשו מהם תרומות ומעשרות] שלא יופקר חלילה, וחבת הקודש של הפרשת תרומ"ע[11] שלא תאבד מאתנו, אחרי אשר בחסדי ד' ניתן לנו בימינו ובדורנו גדר ויתד במקום קדשו, [עזרא ט, ח-ט] ות"ל[12] שנתחייבנו בקדושת שמירתם. וצדקת ד' וישרת לב אמונת אומן אשר לעם קדוש, נספר בזה, שב"ה[13] הדברים הולכים ונשמעים ורבים ממרבית בני הישוב, באהבה נוטים אזן לשמע קול תורה, וזריזות תיקון היבול של אדמת קודש מכל מכשול איסור טבל הולכת ומתאמצת. אמנם כבר הודעתי כמה פעמים, שהבריח התיכון, [שמות כו, כח] שמחזק את גבול המצות הקדושות הללו בארץ בכלל, וביהודה ביחוד, הוא השוק הירושלמי, [שוק הפירות בירושלים, שאליו הגיע היבול מן המושבות] שיהיה נצור מכל מכשול, בשימת עין לטובה, כאשר ב"ה עלתה בידינו עד כה, ביחוד ע"י[14] עזרתם והשפעתם הטובה של שלשת הרועים, שבשנים האחרונות, נוחי נפש ז"ל[15], הלא המה כבוד מו"ח[16] הגאון האדר"ת[17] [חותנו, הרב אליהו דוד רבינוביץ תאומים, האדר"ת, רב העדה האשכנזית בירושלים (נפטר תרס"ה)] והגרש"ס[18] [הרב שמואל סלנט, רבה של ירושלים (נפטר

[תרס"ט] ואחריהם הגר"ח[19] ברלין, [הרב חיים ברלין (נפטר תרע"ג)] זכר צדיקים לברכה, תנצב"ה[20], זכותם יגן עלינו ועכ"י[21].

וביחוד מיום באתי אל הקודש, ומשא עם ד' בעבודת הישוב החדש נפל עלי, הגאונים הצדיקים הללו ז"ל המה תמיד עודדוני ועמדו לימיני בכל הנוגע ביחוד לשמירת קדושת המצות התלויות בארץ, וגם כעת כאשר בעוה"ר[22] סעו למנוחות, הגדולים נקובי השם [על פי במדבר א, יז] הנ"ל[23], יבדלו לחיים כל הגאונים והרבנים החשובים יקירי עיר הקודש, יהי שמם לעולם, אשר מאז גם יד קדשם היתה עמנו להחזיק בדק, אקוה שתחזיקו גם להבא את דגל הקודש ברמה, ומשמרת הקודש תשמר מסח, ולא תקמצו את ידכם הנדיבה לכל ההוצאות הדרושות לתיקון הענין הקדוש, המאיר בהודו על יפעת קדושת ארצנו הקדושה, ושרידי מחמדינו מימי קדם, מצות הארץ יאצרו ויחסנו ע"י עמלנו למשמרת קודש, עדי יציץ מהרה קץ פדות, ואור ישע ימין ד' רוממת, לעם ד' וארץ חמדתו.

בתקותי החזקה כי דברי אלה אל הדרת כבוד תורתכם, רבותי היקרים, יעשו את פרים, וכולכם יחד לאגודה אחת התאגדו, שלא להרפות את המצות הקדושות הללו, הראויות להשמר כאישון בת עין, [דברים לב, י] בקרן האורה, במקום גיא חזיון [ישעיהו כב, א] לפליטת שאר יהודה, ולראשית שיבת בצרון של גוי קדוש שומר אמונים, אל מקום שם היה אהלו בתחילה", [בראשית יג, ג] בחסדי צור ישראל ומושיעו בעת צרה, הנני חותם בכל חותמי ברכות, באהבה נאמנה ורחשי כבוד כבירים ונאמנים, כנפשם הרוממה ונפש דוש"ת[24] באהבת עולמים, מצפה לתשועת ד' על עמו, ולרוממות קרן תורתו ויראתו, בעיר שחוברה לה יחדו, [תהלים קכב, ג] ובארץ חמדה כולה לשם ולתפארה, במהרה בימינו.

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש פעה"ק[25] יפו והמושבות תובב"א.

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום
6. עיקו"ת - עיר קודשנו ותפארתנו
7. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
8. ב"ד - בית דין
9. השי"ת - השם יתברך
10. ארה"ק - ארץ הקודש
11. תרומ"ע - תרומות ומעשרות
12. ות"ל - ותודה לא-ל
13. שב"ה - שברוך השם
14. ע"י - על ידי
15. ז"ל - זכרונו לברכה
16. מו"ח - מורי חמי
17. האדר"ת - אליהו דוד רבינוביץ־תאומים
18. והגרש"ס - והגאון רבי שמואל סלאנט

19. הגר"ח - הגאון רבי חיים (מבריסק או מוולוז'ין)
20. תנצב"ה - תהא נשמתו צרורה בצרור החיים
21. ועכ"י - ועל כל ישראל
22. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
23. הנ"ל - הנזכר לעיל
24. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
25. פעה"ק - פה עיר הקודש